Euthydemos

Euthydemos

EUTHYDEMOS

[sau Eristicul{1}; genul anatreptic{2}]

CRITON SOCRATE

[271a]CRITON Cu cine stăteai ieri de vorbă în Lyceion{3}, Socrate? Era îngrămădită atîta lume în jurul vostru încît eu, deşi m-am apropiat, vrînd să ascult, n-am fost în stare să desluşesc nimic. Uitîndu-mă peste capetele celorlalţi, am izbutit totuşi să văd ceva şi mi s-a părut că omul cu care vorbeai era un străin. Cine era?

SOCRATE Despre care întrebi, Criton? Pentru că erau doi, nu unul singur.

CRITON Cel despre care-ţi vorbesc eu era aşezat în [271b]dreapta ta, dar nu chiar lîngă tine; între voi se afla un băieţandru, fiul lui Axiochos. Mi s-a părut, Socrate, că s-a împlinit binişor şi că are aproape statura lui Critobulos al nostru. Atît doar că este mai subţirel, pe cînd cestălalt este bine legat şi întru totul mai chipeş{4}.

SOCRATE Euthydemos este cel despre care întrebi tu, Criton; iar cel aşezat chiar în stînga mea era fratele său, Dionysodoros; la discuţii, ia parte de fiecare dată şi el.

CRITON N-am auzit de nici unul, Socrate. Niscaiva [271c]sofişti noi, pesemne. Dincotro vin? Şi care le e ştiinţa?

SOCRATE De obîrşie, pare-mi-se că sînt de prin regiunea Chiosului, dar s-au strămutat la Thurioi{5}. Au fost alungaţi însă de acolo şi acum pot spune că sînt ani de cînd trăiesc prin partea locului. Cît despre ştiinţa lor, află că este minunată. Cei doi sînt pur şi simplu atoateştiutori; pînă acum nici nu aveam habar ce înseamnă un luptător complet. Ei bine, ăştia sînt pe deplin pregătiţi pentru orice fel de luptă, dar [271d]nu asemenea fraţilor acarnieni{6}, pancratişti{7} înnăscuţi, care însă nu ştiau să se folosească decît de forţa trupului. Cei doi despre care îţi vorbesc, se deosebesc, ce-i drept, şi prin vigoarea lor şi, cînd e vorba de luptă, nu le ţine piept nimeni — sînt neîntrecuţi în [272a]mînuirea armelor, iar cine e dispus să îi plătească, poate învăţa de la ei meşteşugul; dar ei mai ştiu apoi ca nimeni alţii, să lupte în tribunale şi să te înveţe cum să alcătuieşti şi cum să rosteşti discursurile în faţa juraţilor{8}. Pînă nu demult, doar la atît erau pricepuţi; acum însă au împins arta atotbiruinţei pe cele mai înalte culmi. Singura formă de luptă pe care o trecuseră cu vederea, le este acum pe deplin cunoscută; pînă într-atît au devenit de pricepuţi să înfrunte pe alţii [272b]în cuvinte şi să respingă orice argument, indiferent dacă e vorba de adevăr sau fals, încît nimeni n-ar îndrăzni să le stea împotrivă. În ce mă priveşte, Criton, mi-am şi pus în gînd să mă dau pe mîna lor; căci, spun ei, în scurtă vreme îl pot face şi pe altul să se descurce în asemenea lucruri.

CRITON Cum asta, Socrate? Nu te temi că eşti cam bătrîior?

SOCRATE Nu mă tem deloc, Criton. Am un exemplu şi un imbold, ca să nu-mi pese de asta: chiar oamenii noştri erau cam în vîrstă cînd s-au apucat de ştiinţa [272c]după care tînjesc eu atîta, eristica adică. Anul trecut, sau acum doi ani, nu erau încă învăţaţi. Dacă mă tem de ceva, este să nu le fac vreun neajuns celor doi străini, aşa cum mi s-a întîmplat cu Connos citharistul{9}, fiul lui Metrobios, care şi acum se mai osteneşte cu mine învăţîndu-mă să cînt la cithară. Văzînd una ca asta, copiii care îmi sînt colegi îşi rîd de mine şi îl numesc pe Connos „dascăl de moşnegi”. Cum îţi spun, îmi e să nu se găsească cineva să-i batjocorească la fel; iar ei, temîndu-se de acelaşi lucru se vor feri [272d]pesemne să mă ia ca elev. Iată de ce, Criton, i-am convins şi pe alţii, bătrîni ca şi mine, să mă însoţească la şcoala lui Connos şi să înveţe cot la cot cu mine; şi tot aşa voi încerca să fac şi acum. Nu văd de ce nu mi-ai urma şi tu exemplul. Iar ca momeală îi vom folosi pe fiii tăi: căci dorind să-i aibă elevi, simt că ne vor lua şi pe noi pe lîngă ei.

CRITON Dar nimic nu ne împiedică, Socrate, dacă tu crezi aşa. Lămureşte-mă însă mai întîi la ce

sînt pricepuţi cei doi, ca să ştiu şi eu ce anume vom învăţa.

SOCRATE O vei afla îndată; căci nu aş putea spune că nu le-am urmărit gîndul cu atenţie; eram tot numai urechi şi spusele lor mi s-au întipărit bine în minte. Am să încerc să-ţi povestesc totul de la început, [272e]aşa cum a fost. Cerul a vrut ca din întîmplare să mă aflu — eram singur — în vestiarul{10} unde m-ai văzut tu şi tocmai aveam de gînd să mă ridic. Dau s-o fac cînd, iată, bineştiutul semn daimonic{11}. Drept care mă aşez iar şi nu după multă vreme cei doi, [273a]Euthydemos şi Dionysodoros, îşi fac apariţia însoţiţi de discipoli, destul de numeroşi, pe cît mi s-a părut. Odată intraţi, încep să se plimbe prin umbrarul palestrei. Nu dăduseră bine două-trei ocoluri, cînd intră Cleinias, care între timp, că bine spui, s-a împlinit frumuşel, îl urmau iubiţii lui, vezi bine, şi printre ei Ctesippos, [273b]tînărul din Paiania{12}, un băiat tare reuşit, dacă îi trecem cu vederea ieşirile cam aprinse, care sînt ale vîrstei. Văzînd, de cum păşi pragul, că stau singur, Cleinias se îndreptă fără preget spre mine şi se aşeză în dreapta mea, cum singur ai observat. Dînd cu ochii de el, Dionysodoros şi Euthydemos mai întîi se opriră şi îşi spuseră ceva unul altuia aruncînd întruna priviri către locul unde ne aflam noi (îi urmăream cu cea mai mare atenţie){13}, apoi, apropiindu-se, Euthydemos se aşeză alături de băiat, celălalt lîngă mine, în stînga, iar restul după cum apucară fiecare{14}.

[273c]Dat fiind că nu-i mai văzusem pe cei doi de-o bună bucată de vreme, i-am salutat cu căldură şi i-am spus apoi lui Cleinias{15}: „Vezi, Cleinias, aceşti doi oameni, Euthydemos şi Dionysodoros, ştiu o mulţime de lucruri şi nu te miri ce, ci lucrurile cele mai de seamă. Ştiu tot ce se poate şti despre război, adică ce se cuvine să cunoască un bun comandant de oşti, cum trebuie rînduite şi conduse trupele, precum şi tot ce trebuie învăţat ca să mînuieşti bine armele. Apoi ei sînt în măsură să te înveţe şi cum să te aperi singur în faţa tribunalului, dacă îţi face cineva vreo nedreptate”.

[273d]Vorbele mele nu făcură decît să le stîrnească dispreţul; se puseră pe rîs şi îşi tot aruncau priviri pline de înţeles. În cele din urmă, Euthydemos spuse: „Vezi, Socrate, noi nu prea ne mai îndeletnicim cu aşa ceva; lucrurile de care vorbeşti tu nu ne interesează decît în treacăt”.

Tare m-am mai mirat! „Minunată trebuie să fie îndeletnicirea voastră, le-am spus, dacă lucrurile de însemnătatea acestora au ajuns să fie pentru voi nişte fleacuri. Spuneţi-mi atunci, în numele zeilor, care-i această îndeletnicire minunată!”

„E virtutea, Socrate, răspunse el. Iar noi credem că sîntem în stare s-o trecem altora cum nu se poate mai repede şi mai bine”{16}.

[273e]„Cerule, am exclamat eu, ce tot spuneţi? Unde aţi dat peste o asemenea comoară? Şi eu care tot mai credeam, cum am spus adineaori, că mai ales în mînuirea armelor sînteţi voi pricepuţi. Aşa v-am şi înfăţişat altora. Căci, îmi aduc bine aminte, încă de cînd aţi fost pe la noi prima oară aţi dat veste că acesta vă e meşteşugul. Acum însă, dacă stăpâniţi într-adevăr ştiinţa de care aţi pomenit, pogorîţi-vă harul asupră-mi — mă adresez vouă întocmai ca unor divinităţi, cu gîndul că-mi veţi ierta cele spuse adineaori. [274a]Luaţi însă bine seama, Euthydemos şi tu Dionysodoros, dacă spuneţi adevărul; căci faţă de făgăduinţa voastră atît de măreaţă, neîncrederea ar putea fi cu totul firească”.

„Fii sigur, Socrate, îmi răspunseră ei, că e aşa cum îţi spunem”.

„Vă fericesc atunci pentru avutul vostru cu mult mai mult decît pe Regele cel Mare{17} pentru împărăţia sa. Spuneţi-mi numai dacă aveţi de gînd să ne înfăţişaţi această ştiinţă. Ce-aţi hotărît?”

[274b]„Tocmai de aceea ne aflăm aici, Socrate; vrem s-o înfăţişăm{18} şi s-o predăm oricui va fi dornic s-o înveţe”.

„Mă pun chezaş că toţi cîţi nu au parte de ea vor fi dornici s-o înveţe: eu mai întîi, apoi Cleinias şi, pe lîngă noi, Ctesippos pe care îl vedeţi aici, în sfîrşit toţi ceilalţi”, i-am spus, arătîndu-i pe iubiţii lui Cleinias. Aceştia se aşezaseră deja jur împrejurul nostru. Căci Ctesippos apucase să se aşeze departe de Cleinias şi am avut impresia că Euthydemos, [274c]stînd de vorbă cu mine, se aplecase înainte şi îi ascunsese lui Ctesippos vederea lui Cleinias, aflat între noi; aşa încît Ctesippos, vrînd să-şi vadă iubitul şi totodată doritor să asculte, se ridicase primul şi se oprise drept în faţa noastră. Văzîndu-l, făcură şi ceilalţi la fel şi astfel ne înconjurară cu toţii, iubiţii lui Cleinias precum şi discipolii lui Euthydemos şi

Dionysodoros. Pe aceştia de fapt îi arătasem eu lui Euthydemos, [274d]cînd declarasem că toţi erau gata să înveţe. Ctesippos mă aprobă entuziast, ceilalţi la fel, şi toţi într-un glas cerură celor doi să le înfăţişeze puterea ştiinţei lor.

Atunci am spus: „Euthydemos şi Dionysodoros, faceţi tot ce vă stă în putinţă fără zăbavă şi pentru a le face lor pe plac şi, de dragul meu, pentru a le arăta ce sînteţi în stare. E limpede că a ne arăta ce-i mai de preţ nu este un lucru tocmai simplu. Spuneţi-mi însă doar atît: sînteţi oare capabili să-l faceţi bun numai pe acela care este deja pătruns că trebuie [274e]să ia lecţii de la voi sau şi pe acela care nu este încă, fie deoarece el crede că acest obiect, virtutea, nu poate fi cîtuşi de puţin învăţat, fie deoarece crede că nu voi sînteţi cei potriviţi să o predaţi? Spuneţi-mi deci: pe unul care crede astfel, sarcina de a-l convinge că virtutea se învaţă şi că voi sînteţi aceia de la care o poate învăţa cel mai bine, revine uneia si aceleiaşi arte?”

„Aceleiaşi arte, Socrate”{19}, răspunse Dionysodoros.

[275a]„Voi, aşadar, Dionysodoros, aţi fi în clipa de faţă cei mai bine pregătiţi spre a trezi gustul pentru iubirea înţelepciunii şi pentru cultivarea virtuţii?”

„Aşa credem, Socrate”.

„Lăsaţi deci pe altădată ce mai aveţi să ne arătaţi, le-am spus, şi arătaţi-ne acuma doar atît: convingeţi-l pe tînărul acesta că trebuie să iubească înţelepciunea şi să cultive virtutea; tare o să ne mai bucurăm, eu ca şi toţi cei de faţă. Căci cu băiatul ăsta lucrurile stau cam aşa: eu şi toţi de aci vrem să devină cît mai [275b]bun cu putinţă. Tatăl său este Axiochos (fiul bătrînului Alcibiade) şi este văr primar cu cestălalt Alcibiade, din zilele noastre. Cleinias e numele lui. E tînăr şi, cum e şi firesc cu tinerii, ne temem ca nu cumva să ne-o ia altul înainte şi întornîndu-i cugetul pe cine ştie ce căi, să-l ducă de rîpă. Iată de ce, aţi picat cum nu se poate mai bine. Dacă n-aveţi nimic împotrivă, puneţi-l pe băiat la încercare şi discutaţi cu el de faţă cu noi”.

Spunînd eu toate acestea, aproape întocmai cum le-ai auzit, Euthydemos îmi răspunse, plin deopotrivă de [275c]bărbăţie şi încredere: „Sigur că nu avem nimic împotrivă, Socrate. Numai să vrea tînărul să ne răspundă”.

„Sigur că vrea, i-am spus; doar e obişnuit cu aşa ceva. Căci cei de aici au venit nu rareori cu tot soiul de întrebări şi au stat de vorbă cu el. Aşa încît se încumetă lesne să răspundă”.

Ce s-a petrecut apoi, Criton, oare cum aş putea să-ţi povestesc mai bine? Nu-i o treabă uşoară să poţi reface în amănunt imaginea unei ştiinţe atît de [275d]uimitoare. Aşa încît, trebuie să-mi încep povestirea la fel ca poeţii, invocînd Muzele şi Memoria{20} Ei bine, după cum îmi amintesc, Euthydemos a început cam aşa: „Spune-mi, Cleinias, cine sînt cei care învaţă, cei ce ştiu sau neştiutorii?”

Pus în faţa unei întrebări deloc simple, băiatul se roşi tot şi, neştiind ce să facă, se uită la mine. Eu, văzînd că şi-a pierdut capul, i-am spus: „Hai, [275e]Cleinias, fruntea sus şi răspunde cu curaj alegînd după cum ţi se pare ţie că-i bine; poate că omul îţi dă un ajutor nepreţuit”.

Atunci Dionysodoros se aplecă puţin către mine şi, tot numai un surîs, îmi şopti la ureche: „E bine să ştii, Socrate, că oricum va răspunde, tot va fi dezminţit”.

Şi în timp ce îmi vorbea el aşa, Cleinias se întîmplă să răspundă, astfel încît n-apucai să-l îndemn să ia [276a]bine seama; l-am auzit deci spunînd că cei care ştiu sînt cei care învaţă.

La care Euthydemos: „Există oameni pe care îi numeşti profesori, sau nu există?” Cleinias se învoi că există. „Iar profesorii sînt profesori ai celor ce învaţă, aşa cum citharistul şi profesorul de citire ţi-au fost profesori, ţie şi celorlalţi copii, iar voi elevii lor?” El încuviinţă. „Şi cînd voi [276b]învăţaţi, cele ce învăţaţi nu vă erau încă cunoscute, nu? — Nu, spuse el. — Eraţi deci ştiutori, cînd nu ştiaţi toate acestea? — Cîtuşi de puţin, spuse el. — Aşadar, dacă nu eraţi ştiutori, eraţi neştiutori? — Desigur. — Învăţînd ceea ce nu ştiaţi, înseamnă că învăţaţi fiind neştiutori?” Băiatul încuviinţă. „Deci neştiutorii sînt cei care învaţă, Cleinias, şi nu cei care ştiu, cum crezi tu”.

La aceste cuvinte, întocmai ca la semnalul [276c]îndrumătorului de cor, izbucniră aplauzele şi

rîsetele în suita lui Dionysodoros şi Euthydemos. Şi mai înainte ca băiatul să-şi poată trage sufletul, Dionysodoros luă el discuţia în mînă şi spuse: „Iar cînd învăţătorul vă dicta, Cleinias, care dintre copii învăţau bucata, cei ce ştiau sau neştiutorii? — Cei ce ştiau, spuse Cleinias. — Atunci cei ce ştiu sînt cei care învaţă şi nu neştiutorii; înseamnă că răspunsul pe care i l-ai dat adineaori lui Euthydemos nu a fost bun".

[276d]Tare s-au mai pus atunci pe rîs şi au aplaudat admiratorii celor doi, de-a dreptul fermecaţi de ştiinţa lor! Iar noi, ceilalţi, nu scoteam o vorbă, atît de uluiţi eram. Văzîndu-ne cum arătam, Euthydemos, care vroia să ne uimească şi mai mult, nu-l slăbi pe băiat, ci îl întrebă iarăşi şi, asemenea dansatorilor pricepuţi, făcu aşa încît întrebările sale să se întoarcă încă o dată asupra aceloraşi lucruri. Spuse: „Cei ce învaţă de la alţii învaţă lucruri ştiute sau lucruri pe care nu le ştiu?"

[276e]Iarăşi l-am auzit pe Dionysodoros şoptindu-mi încetişor: „Ai să mai vezi o dată ce ai văzut prim oară".

„Cerule, am spus eu, ce ne-a fost dat să vedem prima oară nu era rău deloc!"

„Află, Socrate, că întrebările noastre sînt curse din care nu poţi scăpa".

„Acesta e şi motivul, pare-mi-se, pentru care elevii voştri vă stimează atîta".

Tocmai atunci Cleinias i-a răspuns lui Euthydemos că aceia ce învaţă de la alţii învaţă lucruri pe care [277a]nu le ştiu. Iar Euthydemos, făcînd la fel ca prima oară, l-a întrebat:

„Ia spune-mi, nu ştii literele? — Ba da, a răspuns el. — Pe toate? — Pe toate. — Cînd se dictează un text oarecare, nu se dictează litere? — Ba da. — Atunci înseamnă că, de vreme ce cunoşti toate literele, se dictează un lucru care-ţi este cunoscut" . Băiatul încuviinţă şi de această dată. „Cum adică? reluă el. Înseamnă că tu [care cunoşti literele], dictîndu-se, nu înveţi nimic, pe cînd cel care nu cunoaşte literele învaţă! — Ba învăţ, spuse el. — Atunci tu [277b]înveţi lucruri ştiute, din moment ce îţi sînt cunoscute toate literele". Băiatul a încuviinţat. „Deci n-ai răspuns bine", a încheiat el.

Abia isprăvise Euthydemos de vorbit, că Dionysodoros prinse iar cuvîntul din zbor ca o minge şi ţintindu-l pe băiat, i-a spus: „Euthydemos te înşeală, Cleinias. Spune-mi mie: a învăţa nu înseamnă a dobîndi ştiinţa a ceea ce înveţi?" Cleinias a încuviinţat. „Iar a şti, ce altceva este dacă nu [277c]a poseda deja ştiinţa?" El s-a învoit că aşa e. „Deci a nu şti înseamnă a nu poseda încă ştiinţă?" El încuviinţă iar. „Cei ce dobîndesc ceva sînt cei care deja posedă sau cei care nu posedă? — Cei care nu posedă. — Te învoieşti dară ca cei ce nu ştiu să facă parte dintre aceştia adică dintre cei care nu posedă?" El se arătă de acord. „Deci cei care învaţă fac parte dintre cei care dobîndesc şi nu dintre cei care posedă, nu?" Cleinias a consimţit. „Atunci, Cleinias, tocmai cei ce nu ştiu sînt cei care învaţă, şi nu cei care ştiu", spuse el.

[277d]Ca într-o luptă corp la corp, Euthydemos tocmai se pregătea să-l doboare pe tînăr pentru a treia oară{21}. Şi văzînd eu că băiatul este gata să cadă, am vrut să pun capăt acestei situaţii, gîndindu-mă că altminteri va da bir cu fugiţii; ca să-l liniştesc, i-am spus deci: „Să nu te prindă uimirea, Cleinias, în faţa unor argumente care-ţi par, de bună seamă, ciudate. Poate nu îţi dai seama ce vor străinii aceştia să facă cu tine. Ei fac exact ce se face în misterele coribanţilor cînd are loc ritul înscăunării viitorului iniţiat{22}. Dacă ai fost si tu iniţiat, atunci ştii că în aceste situaţii se dansează şi se organizează jocuri. La fel şi acum, cei [277e]doi nu fac decît să danseze în jurul tău şi să se joace săltînd întruna, pentru ca apoi să te iniţieze. Aşadar, imaginează-ţi şi tu că asişti la prima parte a misterelor sofistice. În primul rînd, cum spune Prodicos, trebuie să înveţi folosirea corectă a cuvintelor{23}; tocmai acest lucru vor să ţi-l arate cei doi străini. Nu ai ştiut că oamenii folosesc cuvîntul a învăţa în două cazuri diferite: cînd neavînd iniţial ştiinţa unui obiect, [278a]o dobîndeşti ulterior; dar şi cînd, înzestrat deja cu această cunoaştere, te foloseşti de ea pentru a cerceta acelaşi obiect, fie prin fapte, fie prin spuse. E drept că în acest caz ei spun mai degrabă a înţelege decît a învăţa, dar alteori spun deopotrivă şi a învăţa. Tocmai acest lucru, după cum ţi-au arătat ei, ţi-a scăpat ţie: unul şi acelaşi cuvînt este aplicat unor persoane care fac parte din categorii opuse: celor ce ştiu şi neştiutorilor. Ceva asemănător s-a petrecut [278b]şi cu a doua întrebare, cînd au vrut să afle de la tine

dacă oamenii învaţă lucruri ştiute sau ceea ce nu ştiu. Dar toate acestea nu reprezintă decît partea de joc a ştiinţei lor (tocmai de aceea şi afirm că ei se joacă cu tine); şi le numesc „joc" deoarece, fie că ai ajunge să înveţi multe dintre ele sau chiar pe toate, tot nu ai afla ceva în plus despre firea lucrurilor, ci ai fi doar în stare să te amuzi pe seama oamenilor, punîndu-le piedică şi făcîndu-i să cadă (folosindu-te de sensurile [278c]diferite ale cuvintelor), întocmai celor care se distrează trăgîndu-ţi scaunul cînd dai să te aşezi şi rîd apoi, văzînd cum te răstorni. Aşa încît, ia toate acestea ca fiind un simplu joc din partea lor. Însă nu te îndoi că apoi tot ei îţi vor arăta şi partea serioasă a lucrului, iar eu, ca să îmi poată da ce mi-au promis, le voi deschide drumul. Ne-au promis o lecţie de protreptică{24}, însă acuma înţeleg că li s-a părut necesar ca mai întîi să se joace cu tine. Aşadar, Euthydemos şi [278d]Dionysodoros, ajunge cît v-aţi jucat! A venit momentul să-l convingeţi pe băiat, arătîndu-i cum trebuie să se îndrumeze către cunoaştere şi virtute. Însă mai întîi am să vă arăt cum înţeleg eu treaba asta şi cam despre ce anume aş vrea să aud vorbindu-se. Dacă o să vi se pară că fac acest lucru ca un nepriceput şi că sînt un caraghios, să nu rîdeţi de mine. Tocmai din dorinţa de a vă auzi înţelepciunea, voi îndrăzni să improvizez în faţa voastră. Ascultîndu-mă, voi [278e]şi discipolii voştri, stăpîniţi-vă, deci, rîsul; iar tu, fiu al lui Axiochos, răspunde-mi.

Noi, oamenii, oare nu dorim să fim fericiţi? Sau îţi pun una dintre întrebările acelea ridicole de care tocmai mă temeam? Căci este o prostie să întrebi asemenea lucruri. Cine, într-adevăr, nu doreşte să fie fericit? — Nu există un astfel de om, răspunse [279a]Cleinias. — Aşa e, am spus eu; însă, deoarece dorim cu toţii să fim fericiţi, întrebarea următoare este cum să facem să fim? Oare avînd o mulţime de lucruri bune? Sau această întrebare este şi mai naivă ca prima, deoarece şi în cazul acesta este limpede că astfel?" El a încuviinţat. „Să vedem atunci care lucruri, din cîte există, sînt pentru noi, bune?{25}. Sau această întrebare nu pare să fie grea şi nu-i nevoie de cine ştie ce minte ascuţită{26} pentru a căpăta răspunsul? Căci oricine ne-ar putea spune că a fi bogat este un bine, nu? — Desigur, a spus el. — Şi tot astfel cînd [279b]eşti sănătos şi frumos şi ai îndeajuns din toate celelalte trebuitoare trupului?" Mi-a răspuns că da. „Şi iarăşi, un sînge nobil, puterea, onorurile primite în propria-ţi cetate sînt, vezi bine, bunuri". A încuviinţat. „Atunci, am spus, ce bunuri am trecut cu vederea? Ce se întîmplă cu înfrînarea, cu dreptatea şi curajul? În numele cerului, spune-mi, Cleinias, crezi că le vom pune la locul lor rînduindu-le printre bunuri, sau nefăcînd astfel? S-ar găsi poate cineva să le tăgăduiască. Tu [279c]ce crezi? — Că sînt bunuri, spuse Cleinias. — Foarte bine, am spus. Dar înţelepciunea, vom pune-o laolaltă cu cine? O vom rîndui printre bunuri? Tu ce spui? — Printre bunuri. — Gîndeşte-te acum dacă nu cumva am lăsat deoparte vreun lucru din cele demne de amintit. — Nu cred", a răspuns Cleinias. Eu însă, amintindu-mi încă unul, am spus: „Pe Zeus, sîntem pe punctul să-l uităm pe cel mai de seamă dintre ele. — Pe care anume? a întrebat el. — Reuşita, Cleinias. Toţi oamenii, chiar şi cei de rînd, spun că acesta este cel mai de seamă dintre toate. — Ai dreptate", a spus el. Iar eu, cîntărind încă o dată lucrurile, am [279d]adăugat: „Fiu al lui Axiochos, ne-am cam făcut de rîs, tu şi cu mine, în faţa străinilor. — Cum aşa? — Pentru că punînd reuşita laolaltă cu cele numite mai înainte ne pomenim vorbind despre acelaşi lucru. — Ce vrei să spui? — Că e caraghios, vezi bine, odată un lucru adus în discuţie să îl reiei, spunînd din nou ce-ai spus. — Cum adică? Înţelepciunea e fără doar şi poate o reuşită. Şi un copil ar recunoaşte-o" A rămas uimit, pînă într-atît este încă de tînăr şi naiv. Iar eu, văzîndu-l surprins, i-am spus: „Oare [279e]nu ştii, Cleinias, că dacă e vorba de iscusinţă în executarea unor arii de flaut, atunci flautiştii sînt cei care reuşesc cel mai bine?" El a încuviinţat. „Iar în privinţa scrisului şi cititului, nu profesorii de citire? — Desigur. — Dar în faţa primejdiilor mării, nu crezi (o recunoaşte doar oricine) că tocmai cîrmacii iscusiţi sînt cei ce reuşesc mai bine? — Ba da. — Iar la vreme de război, cu cine ai alege să împărţi [280a]primejdiile şi capriciile soartei, cu un comandant iscusit sau cu unul incapabil? — Cu unul iscusit. — Dar fiind bolnav, te-ai da pe mîna unui medic iscusit sau unuia ignorant? — A unuia iscusit. — Deci, am spus eu, eşti de părere că reuşeşti mai bine cînd te însoţeşti cu un om iscusit şi nu cu un ignorant". Mi-a dat dreptate. „Aşadar, ştiinţa e aceea care îi face pe oameni să reuşească în orice împrejurare. Căci ea nu poate niciodată să se lase pradă greşelii,

ci în mod necesar acţionează cum trebuie şi îşi atinge scopul; altminteri, ea nu ar mai fi ştiinţă”.

[280b]În cele din urmă ne-am pus de acord (nu prea ştiu cum) că în mare lucrurile stau cam aşa: cine are parte de ştiinţă nu mai are nevoie, pe deasupra, şi de reuşită. După ce ne-am înţeles în această privinţă am revenit şi l-am întrebat cum rămîne cu afirmaţiile noastre de pînă atunci. „Ne înţeleseserăm, i-am spus, că, dacă avem parte de tot felul de lucruri bune, am putea fi fericiţi şi ne-ar merge toate din plin”. A [280c]încuviinţat. „Avînd aceste bunuri, am fi fericiţi dacă ele ne-ar folosi sau dacă nu ne-ar folosi cîtuşi de puţin? — Dacă ne-ar folosi, a răspuns el. — Însă ne-ar folosi dacă mulţumindu-ne să le avem, nu le-am întrebuinţa? Dacă am avea, de pildă, hrană din belşug, dar nu am mînca-o; băutură dar nu am bea-o, ne-ar mai folosi toate acestea? — Fireşte că nu. — Şi dacă fiecare meşteşugar ar avea toate cele trebuitoare meseriei lui, dar nu s-ar folosi de ele, ar reuşi el datorită simplului fapt că are toate cîte trebuie să le aibă un meşteşugar? Dulgherul de pildă, dacă ar fi înzestrat cu toate uneltele şi cu lemn cît pofteşti, dar nu s-ar apuca de [280d]dulgherit, cu ce s-ar alege de pe urma celor ce le are? — Cu nimic, a spus el. — Şi dacă cineva, avînd parte de bogăţie şi de toate bunurile pe care le-am amintit adineauri, nu s-ar folosi de ele, ar fi el oare fericit doar pentru că le are? — Cîtuşi de puţin, Socrate. — Aşadar, se pare, am spus, că nu ajunge să te înstăpîneşti asupra unor astfel de lucruri pentru a fi fericit; mai trebuie şi să te foloseşti de ele; altminteri, [280e]la ce bun să le ai? — Ai dreptate. — Atunci putem spune, Cleinias, că pentru a fi fericit, este de-ajuns să ai lucruri bune şi să te foloseşti de ele? — Eu unul aşa cred. — Dacă te foloseşti de ele drept sau dacă o faci cu strîmbătate? — Dacă te foloseşti drept. — Aşa e, am spus. Căci sînt încredinţat că este mai bine să nu te atingi defel de un lucru decît să-l foloseşti cum nu trebuie. În primul caz, nu e vorba nici de rău nici de bine, pe cînd în al doilea faci ceva rău. Nu avem dreptate? — Avem. — Nu putem spune atunci că în prelucrarea şi folosirea lemnului tocmai [281a]ştiinţa dulgherului este cea care atrage după sine folosirea cuvenită? — Desigur, a spus. — La fel se întîmplă şi în fabricarea uneltelor; nu ştiinţa este cea care determină folosirea cuvenită?” A aprobat. „Iar în privinţa folosirii bunurilor despre care vorbeam la început — bogăţia, sănătatea, frumuseţea — nu tot o ştiinţă este cea care îşi spune aici cuvîntul hotărînd cum să ne purtăm cînd e vorba de dreapta [281b]întrebuinţare a lucrurilor de soiul acesta? — Ba tot o ştiinţă, a răspuns. — Atunci ştiinţa, pare-se, cînd este vorba de a poseda sau de a săvîrşi ceva, ne aduce nu numai reuşita, ci şi buna folosinţă a lucrului”. El a încuviinţat. „Atunci, pe Zeus, am spus, ce avantaj am avea de pe urma celorlalte bunuri dacă chibzuinţă şi înţelepciunea nu le-ar însoţi? Dacă cineva este nechibzuit, ar fi spre folosul lui să aibă averi cu nemiluita şi să săvîrşească o grămadă de lucruri, sau mai degrabă să aibă puţin şi să săvîrşească puţin? Urmăreşte-mă o clipă: săvîrşind mai [281c]puţin, n-ar greşi mai puţin? Greşind mai puţin, neizbînzile ar fi mai puţine; şi mai puţine fiind, n-ar fi el mai puţin nefericit? — Desigur, a spus. — Dar în ce caz săvîrşeşte mai multe: fiind bogat sau sărac? — Sărac, mi-a răspuns. — Fără vlagă sau viguros? — Fără vlagă. — Ţinut la loc de cinste sau ignorat? — Ignorat. — Şi săvîrşeşti mai puţine fiind plin de bărbăţie şi stăpîn pe tine sau fiind fricos? — Fiind fricos. — La fel se întîmplă cînd eşti leneş, mai degrabă decît harnic, nu?” Se învoi că aşa e. „Şi încet mai degrabă decît iute, cu văzul şi auzul slaba decît [281d]cu ele ascuţite?” Asupra tuturora de felul acesta am căzut de acord. „Pe scurt, Cleinias, se pare că a vorbi pe măsură despre toate cîte le-am numit la început bunuri nu înseamnă a vorbi despre bunuri în ele însele. Lucrurile stau mai degrabă astfel: dacă ignoranţa le îndrumă, ele sînt rele mai mari decît opusul lor, pînă într-acolo încît le stă mai mult în putinţă să se pună în slujba îndrumătorului cel rău. Dacă le îndrumă chibzuinţă şi înţelepciunea ele sînt bunuri [281e]şi mai mari{27}. Oricum, nu se poate spune că unele sau altele, luate în ele însele, au vreo valoare. — Se pare, a răspuns, că este aşa cum spui tu. — Care este atunci rezultatul discuţiei noastre? Că lucrurile nu sînt nici bune, nici rele; doar două fac excepţie: înţelepciunea, care e un bine, şi ignoranţa, care este un rău”. El se declară de acord.

[282a]„Atunci, am spus, hai să vedem ce reiese de aici; deoarece toţi năzuim să fim fericiţi şi deoarece s-a vădit că devenim astfel folosindu-ne de diferite lucruri, şi anume folosindu-ne cum trebuie, şi dat fiind, în sfîrşit, că ştiinţa e sursa bunei folosiri şi a reuşitei, e necesar, după cîte se vede,

ca orice om să se pregătească în toate chipurile pentru a deveni cît mai înţelept cu putinţă. Nu-i oare aşa? — Ba da, a spus el. — Iar pentru cel care consideră că, mult mai mult decît bogăţia, tocmai acest lucru trebuie să-l primească de la tatăl său, de la ocrotitori şi prieteni [282b](între alţii de la cei care se pretind iubiţii lui), de la străini şi concetăţeni, rugîndu-i, ba chiar implorîndu-i să îi treacă înţelepciunea, nu este cîtuşi de puţin ruşinos, Cleinias, şi nici înjositor dacă, urmărind s-o obţină, el îşi slugăreşte iubitul şi se robeşte lui sau oricui altcuiva, fiind gata, din dorinţa de a deveni înţelept, să-l slujească după cum îi e voia{28}. Sau nu [282c]eşti de aceeaşi părere? — Mi se pare că ai întru totul dreptate, a spus el. — Însă numai dacă înţelepciunea, poate fi învăţată, Cleinias, am spus, şi nu ivită în mintea oamenilor cu de la sine putere. Lucrul acesta nu l-am mai cercetat, şi încă nu ne-am pus de acord în privinţa lui. — Însă, eu unul, Socrate, cred că înţelepciunea poate fi învăţată". Încîntat de vorbele lui, am spus: „Ai dreptate, tu cel mai minunat dintre oameni, şi bine ai făcut scutindu-mă de a mă pierde în cercetarea acestei probleme: se învaţă sau nu se învaţă înţelepciunea{29}. Iar acum, de vreme ce crezi deopotrivă că ea poate fi învăţată şi că e singurul lucru pe lume care-l face pe om fericit şi singurul care-i dă cheia reuşitei, vei recunoaşte că e necesar [282d]s-o îndrăgeşti şi să vrei să te îndeletniceşti chiar tu cu ea. — Chiar asta şi vreau, Socrate, pe cît îmi stă mie în putere".

Auzind acestea, m-am bucurat şi am spus: „Iată, Dionysodoros şi Euthydemos, cum doresc eu să arate un discurs protreptic{30}, deşi al meu este poate cam lung şi căznit, ca al unui nepriceput ce sînt. Acuma să vedem cum arată acelaşi lucru în gura unuia dintre voi doi, deci a unui om iscusit. Sau dacă nu doriţi [282e]acest lucru, atunci începeţi din locul în care m-am oprit eu şi arătaţi-i băiatului ce are de făcut în continuare: trebuie oare să dobîndească orice fel de ştiinţă, sau este de obţinut una anume, pentru a trăi fericit şi a fi om dintr-o bucată? Şi care este ştiinţa aceasta? După cum am spus din capul locului, pentru noi are mare importanţă ca tînărul pe care îl vedeţi să devină înţelept şi bun".

[283a]Acestea, Criton, au fost vorbele mele. Da cele ce au urmat am fost cît se poate de atent, vrînd să văd cum vor înnoda ei firul discuţiei şi de unde vor începe să-l îndemne pe tînăr să se îndeletnicească cu înţelepciunea şi virtutea. Cel care a vorbit primul a fost mai vîrstnicul Dionysodoros. Ne-am aţintit cu toţii ochii spre el, aşteptînd să auzim de la bun început niscaiva vorbe miraculoase. Aşa s-a şi întîmplat; omul nostru [283b]şi-a început spusa, care într-un fel era minunată, Criton; merita s-o auzi, un adevărat imbold către virtute.

„Spune-mi, Socrate, şi voi toţi ceilalţi care susţineţi că nu aveţi altă dorinţă decît să-l vedeţi pe tînărul acesta ajungînd înţelept, glumiţi, spunînd toate acestea, sau vorbiţi serios şi le doriţi cu adevărat?"

M-am gîndit atunci că, cerîndu-le noi mai înainte să stea de vorbă cu băiatul, ei luaseră totul drept o glumă din partea noastră şi că tocmai de aceea răspunseseră cu o glumă şi se feriseră să ia lucrurile în serios. Trecîndu-mi prin minte una ca asta am stăruit, [283c]spunîndu-i că sîntem cum nu se poate mai serioşi.

Atunci Dionysodoros spuse: „Ai grijă, Socrate, ca nu cumva să tăgăduieşti ceea ce spui acum. — Ştiu bine ce spun, i-am răspuns, şi nu ajung niciodată să mă dezmint. — Aşa deci; doriţi, spuneţi voi, ca el să devină înţelept? — Chiar aşa. — Dar acum, este sau nu este Cleinias înţelept? — El spune că încă nu este; oricum, se dovedeşte a nu fi îngîmfat. — Voi, [283d]însă, vreţi ca el să devină înţelept, nu să fie ignorant." Am încuviinţat cu toţii. „Aşadar, voi vreţi să devină ceea ce nu este şi să nu mai fie ceea ce este acum". Auzind vorbele lui, am simţit că-mi pierd capul; încă nu-mi revenisem, cînd a reluat: „Înseamnă că, de vreme ce doriţi ca el să nu mai fie ceea ce este acum, îi doriţi, pare-se, moartea. Ce să spun, mai mare dragul să ai asemenea prieteni şi iubiţi care mai presus de orice ar unelti moartea iubitului lor!"

[283e]Auzind una ca asta, Ctesippos, cu gîndul la iubitul său, sări ca ars: „Străine din Thurioi, dacă n-ar fi o vorbă prea grea aş spune: „Blestem pe capul tău!" Cum de ţi-a venit în minte să scorneşti despre mine şi ceilalţi un astfel de lucru? Mi se pare o nelegiuire să afirmi cum că eu i-aş dori moartea!"

„Cum Ctesippos, l-a întîmpinat Euthydemos, oare crezi că e cu putinţă să minţi? — Pe Zeus că da, spuse el, dacă nu cumva mi-am pierdut minţile. — Dacă rosteşti lucrul despre care este vorba sau dacă nu-l rosteşti? — Dacă îl rosteşti. — Dacă îl rosteşti, nu [284a]exprimi dintre toate realităţile decît pe aceea pe care o exprimi? — Desigur, răspunse Ctesippos. — Şi realitatea despre care vorbeşti este una dintre cele care sînt, deosebită de celelalte? — Evident. — Cel care exprimă acea realitate, exprimă ceea ce este, nu? — Da. — Însă cel care spune ceea ce este şi realităţile spune adevărul; încît Dionysodoros, dacă exprimă realităţile, spune adevărul şi deci nu minte cu nimic în ce te priveşte."

[284b]„Da, a spus Ctesippos, numai că o persoană care spune aceste lucruri nu exprimă realitatea."

Iar Euthydemos: „Nu-i aşa că lucrurile care nu sînt nu există? — Aşa este. — Lucrurile care nu sînt există deci altundeva decît nicăieri? — Nicăieri. — Aşadar, este oare cu putinţă ca cineva, indiferent cine, să acţioneze în legătură cu lucrurile care nu sînt, astfel încît să facă să fie pe cele ce nu sînt nicăieri? — Eu unul nu cred, a spus Ctesippos. — Dar oratorii, cînd [284c]vorbesc în faţa poporului nu acţionează? — Ba acţionează. — Dacă acţionează, înseamnă că şi fac ceva? — Da. — Deci a vorbi înseamnă deopotrivă a acţiona şi a face?" El a încuviinţat. „Aşadar, nimeni nu spune lucruri care nu sînt, dat fiind că altminteri el ar face ceva; or, ai recunoscut că nimeni nu poate face ceva care nu este. Aşa încît, potrivit spuselor tale, nimeni nu poate spune minciuni, iar dacă Dionysodoros vorbeşte, el spune adevărul şi lucruri care sînt."

„Pe Zeus, da, Euthydemos, i-a răspuns Ctesippos, numai că el exprimă realităţile doar într-un anumit fel şi nu aşa cum sînt ele de fapt".

„Ce vrei să spui, Ctesippos? a întrebat Euthydemos. [284d]Există oameni care exprimă lucrurile aşa cum sînt? — Sigur că există; oamenii de bună-credinţă şi cei care spun adevărul. — Ia să vedem: lucrurile bune nu sînt ceva bun iar cele rele ceva rău?" El a încuviinţat. „Iar oamenii de bună-credinţă exprimă lucrurile aşa cum sînt? — Da. — Aşadar, Ctesippos, dacă exprimă lucrurile aşa cum sînt, oamenii de bună-credinţă vorbesc rău despre lucrurile rele. — Chiar aşa fac, pe Zeus; în orice caz, ei vorbesc rău despre [284e]oamenii răi, iar tu, dacă vrei să-mi asculţi sfatul, vei avea grijă să nu faci parte dintre ei, ca nu cumva cei buni să vorbească rău despre tine. Căci să ştii, oamenii buni vorbesc rău despre cei răi. — Iar despre cei mari vorbesc măreţ? Şi călduros despre cei calzi? a întrebat Euthydemos. — Vezi bine, i-a răspuns Ctesippos; şi cu răceală despre cei care sînt reci, spunînd că rece le e şi felul de-a vorbi. — Tu insulţi, Ctesippos, insulţi, interveni Dionysodoros. — Iau martor cerul că n-o fac, Dionysodoros, a spus el, căci îmi eşti drag; însă te avertizez prieteneşte şi încerc să te conving să nu mai îmi spui vreodată în faţă, atît [285a]de grosolan, cum că doresc să piară tot ce îmi e mai scump".

Mi s-a părut că se înfierbîntaseră cam tare, aşa încît am început să glumesc cu Ctesippos şi i-am spus: „Cred, Ctesippos, că, decît să ne certăm în jurul unui cuvînt ar trebui să acceptăm ce spun străinii, dacă vor să ne facă darul lor. Dacă ei ştiu, într-adevăr, cum să dea pieirii oameni în aşa fel, încît din răi şi proşti să-i facă virtuoşi şi înzestraţi cu minte, [285b]indiferent dacă au descoperit ei înşişi mijlocul sau dacă au învăţat de la altul soiul acesta ciudat de ruină şi moarte prin care-l pot da pierzării pe cel vicios, făcîndu-l să renască om de treabă; dacă, zic, ştiu cum să facă una ca asta — şi e limpede că ştiu, de vreme ce au afirmat sus şi tare că arta pe care au descoperit-o nu de mult îi face buni pe oamenii pînă atunci lipsiţi de virtute — atunci să le-acordăm aceasta: să-l ducă la pieire de dragul nostru pe băiat, făcîndu-l înţelept, ba şi cu noi, ceilalţi, să facă tot aşa. Însă dacă voi, cei tineri, vă temeţi, hai să fiu eu carianul{31} [285c]şi să se abată pericolul asupră-mi. Căci fiind bătrîn, sînt gata să-l înfrunt şi mă dau pe mîna lui Dionysodoros precum Medeei din Colchida{32}. Deci, să mă dea pierzării, sau să mă fiarbă dacă vrea; facă cu mine cum i-e voia. Atîta doar îi cer: să mă scoată virtuos!"

La care Ctesippos: „Şi eu, Socrate, la rîndul meu, sînt gata să mă dau pe mîna străinilor şi dacă vor să mă jupoaie, s-o facă mai vîrtos decît o fac acum; numai să nu mă pomenesc, aşa cum i s-a întîmplat [285d]lui Marsyas, că din pielea mea răsare un burduf şi nu virtutea însăşi{33}. Şi totuşi, Dionysodoros e încredinţat că sînt pornit împotriva lui. Eu nu sînt însă supărat; îl contrazic doar cînd e vorba de

lucruri care-mi par jignitoare. Drept care, nobile Dionysodoros, cînd cineva te contrazice, de ce să vezi în faptul ăsta o insultă? Insulta e cu totul altceva”.

„Ctesippos, a răspuns atunci Dionysodoros, să înţeleg din tot ce spui că există contrazicerea?”

[285e]„Ba bine că nu! Sigur că există! Sau poate tu, Dionysodoros, crezi că nici vorbă de aşa ceva.”

„Şi totuşi n-ai cum să dovedeşti că ai auzit vreodată doi oameni contrazicîndu-se”.

„Ai dreptate, numai că în clipa asta îl aud pe Ctesippos contrazicîndu-l pe Dionysodoros; iată dovada mea!”

„Te încumeţi şi să dai seama de afirmaţia ta?”

„Desigur”.

„Spune-mi atunci, a continuat el, există feluri de a vorbi pentru fiecare dintre realităţi? — Există. — Vorbindu-ne despre fiecare ca fiind sau ca [286a]nefiind? — Ca fiind. — Dacă-ţi aduci aminte, Ctesippos, tocmai am dovedit că nimeni nu vorbeşte despre lucruri ca nefiind; căci s-a văzut limpede{34} că nimeni nu exprimă ceea ce nu există. — Şi ce-i cu asta? a răspuns Ctesippos. Crezi că pentru atîta lucru ne contrazicem mai puţin, tu şi cu mine? — Ne-am putea oare contrazice vorbind amîndoi despre acelaşi obiect? Sau atunci, desigur, am spune acelaşi lucru?” [286b]El a confirmat. „Dar cînd nici tu, nici eu nu vorbim despre cutare obiect, ne contrazicem? N-ar fi acesta cazul cînd nici unul dintre noi nu s-ar gîndi cîtuşi de puţin la obiect?” Şi de astă dată, Ctesippos s-a declarat de acord. „Dar cînd eu vorbesc despre acest obiect, iar tu vorbeşti despre altul, ne contrazicem? Sau în cazul acesta eu vorbesc despre obiectul cu pricina în timp ce tu nu vorbeşti de fel? Căci cum ar putea cineva care nu vorbeşte să contrazică pe unul care vorbeşte?”

La aceasta Ctesippos a tăcut; eu însă, uimit de vorbele lui, am intervenit: „Ce vrei să spui Dionysodoros? Adevărul este că nu o dată am auzit argumentul [286c]acesta, şi încă din gura mai multora; de fiecare dată m-a uimit. Şcoala lui Protagoras îndeosebi, dar chiar şi alţii înainte, s-au folosit mult de el. Întotdeauna mi s-a părut uimitor felul cum el răstoarnă şi alte argumente şi pe sine{35}. Cred însă că de la tine voi afla adevărul în privinţa lui mai bine decît de la oricine altcineva. Argumentul acesta vrea să spună că nu e cu putinţă să vorbeşti fals; despre asta e vorba, nu? Şi că, vorbind, sau spui adevărul sau nu vorbeşti”.

El a confirmat.

[286d]„Dar dacă nu e cu putinţă să vorbeşti fals, să judeci fals este cu putinţă?”

„Nu este”, a răspuns el.

„Atunci nici opinie falsă nu există”.

„Nu există”.

„Şi nici ignoranţă, nici ignoranţi; căci dacă ar exista ignoranţă ce altceva ar însemna, dacă nu să vorbeşti fals despre lucruri?”

„Întocmai”.

„Însă una ca asta nu e cu putinţă”.

„Spune-mi, Dionysodoros, vorbeşti aşa de dragul de a vorbi, deci ca să spui ceva aparte, sau crezi într-adevăr că nu există oameni ignoranţi?”

[286e]„N-ai decît să-mi dovedeşti tu contrariul”.

„Însă potrivit tezei tale, cum să dovedesc contrariul dacă nimeni nu vorbeşte fals?”

„N-ai cum”, a spus Euthydemos.

„Dar nu mi-a cerut Dionysodoros adineaori să dovedesc contrariul?”

„Cum să-ţi ceară cineva ceea ce nu există? Tu ceri aşa ceva?”

„Dacă am întrebat ce am întrebat, Euthydemos, este pentru că am mintea cam necioplită şi nu prea înţeleg aceste chestiuni subtile şi delicate. Şi poate că am să vă întreb ceva şi mai prostesc. Iertaţi-mă dacă o fac. Ascultaţi deci: dacă nu se poate nici să [287a]vorbeşti fals, nici să judeci fals, nici să fii ignorant, atunci nu e cu putinţă nici să greşeşti cînd săvîrşeşti ceva? Căci săvîrşind un lucru nu este cu putinţă să greşeşti ceea ce faci. Nu asta afirmaţi?”

„Ba da”.

„Şi acum, am spus, iată şi întrebarea cea prostească: dacă nu sîntem supuşi erorii, nici cînd săvîrşim ceva, nici cînd vorbim, nici cînd gîndim, dacă lucrurile se petrec cu adevărat astfel, atunci, în numele cerului, voi ce aţi venit să ne învăţaţi? Nu aţi afirmat mai [287b]adineaori că aţi putea să-l învăţaţi virtutea pe cel care ar dori să şi-o însuşească?”

„Pesemne, Socrate, a intervenit atunci Dionysodoros, că eşti asemenea lui Cronos, de vreme ce ţi-ai găsit să-ţi aminteşti ce-am spus noi la început{36}. Dacă am spus ceva anul trecut oare o să-ţi vină în minte astăzi, în timp ce cu argumentele noastre de acum nu prea ai şti ce să faci?”

„Vezi, am spus, argumentele acestea nu-s deloc uşoare; şi nici nu-i de mirare, de vreme ce sînt rostite de nişte înţelepţi. Iată, de pildă ultimul pe care l-ai pomenit; este din cale-afară de greu să-i pătrunzi înţelesul. Căci, Dionysodoros, ce vrea să însemne «nu prea ştiu ce să fac»? Adică, nu ştiu să ţin piept [287c]vorbei tale şi s-o răstorn? Zău, zii şi tu ce vrea să spună vorba «nu prea ştiu ce să fac cu argumentele astea»?”

„Însă cu cele spuse de tine este cam greu să faci ceva, mi-a întors-o el. Drept care, fă bine şi răspunde-mi.”

„Mai înainte de a-mi răspunde tu, Dionysodoros?”

„Refuzi deci să răspunzi?”

„Este corect ce faci?”

„Cum nu se poate mai corect”, a spus.

„Şi de ce mă rog? am întrebat eu. Nu cumva pentru că de data asta ai venit la noi simţindu-te neîntrecut în tehnica discuţiei, deci ştiind şi cînd e cazul să dai [287d]un răspuns şi cînd nu e cazul s-o faci? De pildă acum, te fereşti să răspunzi deoarece ştii că nu e cazul s-o faci?”

„Baţi cîmpii, mi-a răspuns, în loc să te sinchiseşti de răspuns. Dar, dragul meu, de vreme ce recunoşti că sînt înţelept, supune-mi-te şi răspunde-mi.”

„Atunci să mă supun; s-ar zice că n-am încotro; tu eşti, doar, cel ce porunceşte. Aşa încît, întreabă!”

„Fiinţele înzestrate cu simţuri înţeleg fiindcă au suflet sau înţeleg deopotrivă şi cele neînsufleţite?”

„Înţeleg fiindcă au suflet.”

„Ştii poate o vorbă înzestrată cu suflet?”

„Pe Zeus, nu ştiu.”

[287e]„Atunci de ce întrebai adineaori ce vrea să spună vorba mea?”

„De ce, de! Am greşit; şi am greşit pentru că judec anevoie. Sau poate n-am greşit, ci, dimpotrivă, am rostit adevărul spunînd că propoziţiile «vor să spună» ceva? Ce zici? Am greşit sau nu? Dacă nu am greşit, nu mă vei dezminţi, oricît de înţelept ai fi, şi «nu vei prea ştii ce să faci cu vorba mea». Însă dacă [288a]se întîmplă să greşesc, de-abia nu ai dreptate, de vreme ce susţii că nu e cu putinţă să greşeşti. Şi vezi că nu vorbesc despre ce-ai spus anul trecut. Deci s-ar părea, Dionysodoros şi Euthydemos, că avem de-a face cu un raţionament care bate pasul pe loc, ba mai are încă şi cusurul celui vechi: răpunînd, se năruie şi el. Arta voastră nu a descoperit încă cum să preîntâmpini acest neajuns, oricît de minunată este ea pentru precizia argumentelor.”

La care Ctesippos: „Ce spuneţi voi e fără doar şi [288b]poate demn de admirat, bărbaţi din Thurioi sau din Chios sau din orice loc sînteţi şi oricum v-ar plăcea să vi se zică; căci puţin vă pasă dacă îndrugaţi verzi şi uscate.”

Eu însă, temîndu-mă că vor ajunge la vorbe grele, am început din nou să-l îmblînzesc pe Ctesippos; şi am spus: „Ctesippos, îţi amintesc şi ţie ce îi spuneam cu o clipă înainte lui Cleinias; nu îţi dai seama cît de minunată este ştiinţa străinilor aceştia. De fapt, n-au vrut să ne arate de ce sînt ei în stare cu adevărat, ci, imitîndu-l pe Proteus, sofistul egiptean{37}, [288c]se ţin mereu de giumbuşlucuri. Drept care, hai să ne prefacem şi noi că sîntem Menelaos şi să nu-i slăbim pe cei doi pînă nu ne-or dezvălui şi chipul lor adevărat. Sînt sigur că din clipa în care vor lăsa gluma deoparte, ne va fi dat să vedem un lucru fără de pereche. Să stăruim deci, să le dăm ghes, să le adresăm şi ruga noastră spre a ni-l face

cunoscut. În ce mă priveşte, cred că trebuie să mă pun iarăşi călăuză şi să le-arăt chipul sub care îi rog să mi se [288d]înfăţişeze. Pornesc de unde rămăsesem şi voi încerca, făcând tot ce-mi stă în putinţă, să depăn de-a fir-a-păr tot ce urmează de aici; poate în felul acesta îi stîrnesc, căci, cuprinşi de milă în faţa trudei mele de-a fi serios, vor fi şi ei la rîndul lor.

Iar acum, Cleinias, fă bine şi aminteşte-mi în ce loc rămăseserăm. După cîte îmi aduc eu aminte, ne-am învoit, sfîrşindu-ne vorba, că e necesar să îndrăgim înţelepciunea. Nu e aşa? — Ba da, mi-a răspuns el. — Or, a îndrăgi înţelepciunea înseamnă dobîndirea unei ştiinţe. Nu am dreptate? — Ai, a spus. [288e]— Şi care e ştiinţa aceea pe care e bine să o dobîndim? Nimic mai simplu, cred: una care ne va sluji la ceva. — Bineînţeles, a spus el. — Ne-ar sluji la ceva, dacă am şti să descoperim, căutînd în tot locul, unde zace grămada cea mai mare de aur? — Poate că da. — Dar mai înainte am arătat pe larg că nu am fi deloc mai cîştigaţi chiar dacă, fără să ne zbatem şi fără să mai răscolim pămîntul, am avea tot aurul [289a]din lume; şi chiar dacă am şti să transformăm piatra în aur, ştiinţa aceasta nu ar face doi bani. Căci fără să ştim să-l folosim, aurul în sine ne-a apărut lipsit de valoare. Sau nu îţi mai aduci aminte? — Ba îmi aduc foarte bine. — Şi aşa stau lucrurile, se pare, cu orice altă ştiinţă; ea nu e bună la nimic, fie că e vorba de ştiinţa zarafului, de medicină sau de oricare alta care ştie să facă un lucru anume, dar nu şi să se folosească de ceea ce face. Nu este aşa?" El a încuviinţat. „Şi chiar dacă există o ştiinţă în stare să-i facă [289b]pe oameni nemuritori, lipsită însă de ştiinţa chipului în care să te slujeşti de nemurire, ea nu ar fi, se pare, bună la nimic, dacă e să ne luăm după cele afirmate înainte." Am căzut de acord asupra tuturor acestora. „Deci, ce ne trebuie nouă, copil încîntător, este un soi de ştiinţă care să îmbine în aceeaşi măsură săvîrşirea şi ştiinţa folosirii a ceea ce s-a săvîrşit. — S-ar zice că aşa e. — Aşadar s-ar părea că, ştiind să facem lire de pildă, am fi departe de a stăpîni o asemenea [289c]ştiinţă. Deoarece aici, cu toate că e vorba de un acelaşi obiect, una este arta care face lucrul, alta cea care se slujeşte de lucrul făcut. Cine n-ar recunoaşte că între a face lire şi a cînta din liră e o deosebire ca de la cer la pămînt?" A încuviinţat. „Este limpede apoi, că nici de meşteşugul celui care face flaute nu avem nevoie; el este la fel ca celălalt." A fost şi el de acord. „Cerule, am spus eu, dar crezi că dacă am învăţa arta de a scrie discursuri şi am stăpîni-o bine, am fi prin asta fericiţi? — Nu cred", a fost răspunsul lui Cleinias.

[289d]„Şi ce ai în vedere?" l-am întrebat eu.

„Văd, a spus, alcătuitori de discursuri care nu ştiu să se folosească tocmai de discursurile scrise de ei, la fel ca meşterii de lire de lirele lor; alţii sînt, şi în cazul acesta, cei care folosesc ceea ce aceştia au compus. Aşa încît este clar că şi în cazul discursurilor, arta săvîrşirii şi arta folosirii sînt complet diferite."

„Dovada ta îmi pare mulţumitoare; e clar că nu arta alcătuitorilor de discursuri, chiar dacă am stăpîni-o, este aceea care ne-ar face fericiţi. Şi totuşi, pe-aici pe undeva mi-am zis eu că vom da peste ştiinţa [289e]pe care o căutăm de-atîta vreme. Căci mie, tocmai aceşti oameni, alcătuitorii de discursuri, de cîte ori am de-a face cu ei, îmi par din cale-afară de înţelepţi, Cleinias; cît despre arta lor, pot spune că este de-a dreptul divină şi sublimă. Şi dacă stai să te gîndeşti, nici nu e de mirare că e aşa: oare nu este ea un fel de artă a vracilor, abia cu o şchioapă mai prejos decît [290a]aceasta? Căci în timp ce arta vracilor îmblînzeşte vipere, tarantule, scorpioni şi tot felul de alte dobitoace, ba chiar şi tămăduieşte boli, ceastălaltă vrăjeşte şi îmblînzeşte pe judecători, pe membrii ecclesiei şi alte soiuri de adunări. Sau ţie lucrurile îţi par că stau altfel?"

„Şi mie îmi apar întocmai cum spui tu."

„Ei bine, atunci încotro s-o mai luăm? Către ce fel de artă?"

„Eu unul nu mă mai descurc."

„În schimb, eu am impresia că am găsit-o."

„Care este?" a întrebat Cleinias.

[290b]„Arta comandantului de oşti îmi pare a fi, mai presus decît oricare alta, aceea care, dacă am stăpîni-o, ne-ar face fericiţi."

„Nu sînt de aceeaşi părere.”

„Cum adică?”

„Arta asta e un soi de vînătoare de oameni.”

„Bun; şi?” am întrebat eu.

„Vînătoarea, de orice fel ar fi, nu e în stare decît să hăituiască şi să prindă prada; dar după ce înhaţă prada hăituită, vînătorii nu ştiu ce să facă cu ea; dacă sînt vînători de fiare sau pescari, o lasă în seama bucătarilor. Cît despre geometrii, astronomi sau [290c]calculatori — căci tot cu vînătoarea se îndeletnicesc şi ei, de vreme ce nu îşi construiesc singuri figurile, ci le aduc la lumină pe cele care există deja — nici ei nu au habar ce să facă cu prada, ci se mărginesc să o vîneze. Iată de ce descoperirile pe care le-au făcut, ei le trec spre folosinţă dialecticienilor{38} — cel puţin aşa procedează aceia care mai au încă un dram de minte.”

„Nu zău, am exclamat, prea frumosul şi înţeleptul meu Cleinias! Să fie tot aşa în cazul nostru?”

„Nici o îndoială. Nu se întîmplă la fel cu comandanţii de oşti? Deîndată ce au pus mîna pe o cetate, sau pe [290d]o armată, ei o dau oamenilor de stat, căci singuri nu se pricep să tragă foloasele de pe urma vînatului lor; mai că îmi par asemenea vînătorilor de prepeliţe care îşi lasă apoi prada în seama crescătorilor. Dacă umblăm deci după arta care va şti să folosească singură ce stăpîneşte (fie că e vorba de propriul ei produs sau de o pradă), şi dacă o artă de felul acesta ne va face fericiţi, atunci, a spus el, e cazul ca în locul artei strategiei să căutăm o alta.”

[290e]CRITON Ce spui tu, Socrate? Toate acestea le-a rostit băiatul cu gura lui?

SOCRATE Nu-ţi vine să crezi, Criton?

CRITON Pe Zeus că nu. Căci după mine, dacă a vorbit aşa, el nu mai are nevoie să fie educat nici de Euthydemos, nici de altcineva pe lumea asta.

SOCRATE Atunci, zeule mare, să fi fost Ctesippos cel care a spus toate acestea, iar eu să fi uitat?

[291a]CRITON Ce Ctesippos?

SOCRATE Şi totuşi ştiu prea bine că nu era nici Euthydemos, nici Dionysodoros cel care a vorbit astfel. Atunci, o, Criton, să zicem că cine ştie ce fiinţă mai de soi era pe-acolo şi-a glăsuit aşa? Căci vorbele le-am auzit, ţi-o jur.

CRITON Pe Zeus, da Socrate; cred că era o fiinţă mai de soi, şi încă de soi foarte ales{39}. Dar după toate astea, aţi continuat să căutaţi arta cu pricina? Şi aţi găsit sau n-aţi găsit ce căutaţi?

[291b]SOCRATE Cum s-o găsim, preafericite? Să mori de rîs văzîndu-ne; eram asemenea copiilor care s-au pus să prindă ciocîrlii: la tot pasul credeam că am şi înhăţat cîte o ştiinţă, cînd colo ele ne scăpau mereu. Dar la ce bun să-ţi mai spun toată tărăşenia? Cînd am ajuns la arta regească{40} şi tocmai o cercetam pe toate părţile să vedem dacă ea este cea chemată să ne aducă fericirea, ne-am pomenit, parcă, într-un labirint: cînd credeam că am ajuns la capăt, făceam [291c]din nou calea întoarsă şi ne trezeam în locul de unde începuserăm cercetarea, la fel de neajutoraţi ca în prima clipă.

CRITON Cum de vi s-a întîmplat una ca asta, Socrate?

SOCRATE Am să-ţi spun. Am fost de părere că politica şi arta regească sînt una şi-aceeaşi.

CRITON Şi pe urmă?

SOCRATE Tocmai acestei arte, ne-am zis, îi lasă în seamă, atît arta conducătorului de oşti cît şi celelalte arte, ceea ce ele însele au înfăptuit; căci cine alta decît ea ştie să le folosească? Ni s-a părut deci clar că ea şi numai ea era cea căutată, cauza dreptei făptuiri în cetate şi, vorba lui Eschil, ea singură la pupa [291d]cetăţii, cîrmuind totul şi domnind peste toate spre a le face pe toate de folos{41}.

CRITON Şi bine gîndeaţi, Socrate, nu?

SOCRATE O să-ţi dai singur seama, Criton, dacă o să vrei să mă asculţi. Căci, odată ajunşi aici, ne-am apucat din nou să cercetăm cum stau lucrurile şi am continuat cam aşa: „Ia să vedem; arta asta regească, care domneşte peste toate, ne-alegem de pe urma ei [291e]cu ceva sau nu ne-alegem cu nimic?” Vezi bine, asta ne întrebam noi între noi. Tu, Criton, nu te-ai întreba la fel?

CRITON Ba da.

SOCRATE Şi cu ce ai spune că ne-alegem? Dacă te-aş întreba, de pildă, cu ce ne-alegem de pe urma medicinei; te-ai gîndi la sănătate, nu?

CRITON Da.

SOCRATE Iar îndeletnicirea voastră, agricultura, [292a]cînd vede de toate cîte-i cad în seamă, ce produce? N-ai spune oare că ne oferă hrana pe care o scoate din pămînt?

CRITON Ba da.

SOCRATE Dar arta regească, stînd în fruntea celor ale sale, ce produce de fapt? Poate că în cazul acesta o să-ţi vină mai greu să răspunzi.

CRITON Să ştii că da, Socrate.

SOCRATE Şi nouă, Criton, ni s-a întîmplat la fel. Însă măcar un lucru îţi este cunoscut: că dacă este arta pe care noi o căutăm, ea trebuie să ne fie de folos.

CRITON Desigur.

SOCRATE Deci ea trebuie să ne aducă un bine oarecare.

CRITON Negreşit, Socrate.

[292b]SOCRATE Or, Cleinias şi cu mine am căzut de acord că binele nu-i altul decît o ştiinţă anume.

CRITON Da, aşa ai spus.

SOCRATE Atunci, celelalte rezultate pe care le-am putea pune în seama politicii — şi ele nu-s deloc puţine, dacă ne gîndim că ea îi poate face pe cetăţeni bogaţi, liberi, nedezbinaţi — toate acestea, deci, ne-au apărut a nu fi nici bune, nici rele; ci această artă, dacă vroia să îi slujească şi să le dea fericirea, [292c]trebuia să-i facă înţelepţi şi să le împărtăşească ştiinţa.

CRITON Aşa e; cel puţin, în relatarea ta aşa arătau lucrurile.

SOCRATE Să spunem atunci că arta regească îi face pe oameni înţelepţi şi buni?

CRITON Ce ne-ar împiedica?

SOCRATE Că-i face însă buni pe toţi şi în toate privinţele? Şi că cizmarului, tîmplarului şi oricărui alt meşteşugar, ea este cea care le dăruieşte întreaga lor ştiinţă?

CRITON Eu unul nu cred, Socrate.

[292d]SOCRATE Dar atunci, ce ştiinţă ne dă ea? Şi cum ne vom sluji de ea? Rezultatele acelea, care nu sînt nici bune nici rele, nu ea trebuie să le producă; ea nu trebuie să dea altă ştiinţă decît propria ei ştiinţă. Oare nu-i cazul să ne hotărîm odată să-i definim natura şi felul în care o vom folosi? Te învoieşti să spunem, Criton, că datorită ei vom reuşi să-i facem pe alţii buni?

CRITON Desigur.

SOCRATE Însă, din punctul nostru de vedere, în ce sens vor fi ei buni şi în ce sens utili? Sau e cazul [292e]să adăugăm că îi vor face pe alţii la fel, şi aceştia alţii vor proceda la fel cu alţii? Dar în ce sens sînt ei buni, nu ne dăm seama de nicăieri, de vreme ce rezultatele puse în seama politicii le-am nesocotit. Se întîmplă întocmai cum zice proverbul: „Corinthos, fiul lui.

Zeus”{42} şi, cum spuneam, ştim la fel de puţin, ba încă şi mai puţin ca înainte, care este natura acestei ştiinţe ce ne va face fericiţi.

CRITON Cerule sfinte, Socrate! Mi se pare că aţi ajuns cam rău la ananghie!

SOCRATE În ce mă priveşte, Criton, cînd m-am [293a]pomenit în încurcătura asta, am început să mă vait în gura mare, cerîndu-le străinilor, de parcă erau Dioscurii, să ne salveze, pe mine cît şi pe băiat, de cel de-al treilea val care ameninţa discuţia{43} şi să ia lucrurile cît pot de serios, învăţîndu-ne, fără urmă de glumă, cum arată ştiinţa care ne-ar face să ne trăim fără cusur restul vieţii.

CRITON Şi? A acceptat Euthydemos să vă înveţe ceva?

SOCRATE Cum de nu? Ba află, prietene, că vocea lui [293b]era plină de mărinimie cînd a început să vorbească astfel: „Spune-mi, Socrate, ştiinţa aceasta care pînă acum v-a dat atîta bătaie de cap, vrei să ţi-o predau, sau vrei să-ţi dovedesc că o stăpîneşti deja?”

„O preafericite, îţi stă în putere să-mi dovedeşti una ca asta?”

„Ba bine că nu”, mi-a răspuns. „Dovedeşte-mi, în numele cerului, că deja o stăpînesc; aşa ar fi cu mult mai lesne, decît să trebuiască, la vîrsta mea, să o învăţ”.

„Atunci răspunde-mi: există un lucru pe care îl ştii? — Sigur că da, ba chiar mai multe, ce-i drept, neînsemnate. — Pentru ce-mi trebuie, ajunge. Crezi că un lucru care există poate să nu fie ceea ce el este [293c]propriu-zis? — Pe Zeus, nu cred deloc. — Şi zici că ştii ceva? — Da. — Eşti deci ştiutor, de vreme ce ştii. — Sînt, dar numai în anumite privinţe. — Nu are nici o importanţă; de vreme ce eşti ştiutor, este obligatoriu să ştii totul, nu? — Nu, pe Zeus, deoarece sînt o grămadă de alte lucruri pe care nu le ştiu. — Atunci, dacă există lucruri pe care nu le ştii, eşti neştiutor. — În acele privinţe desigur că sînt, dragul meu. — Şi pentru asta eşti cu ceva mai puţin neştiutor? Mai adineaori spuneai că eşti ştiutor. Iată deci că, [293d]în privinţa aceloraşi lucruri şi în acelaşi timp, eşti şi iar nu eşti ceea ce eşti”.

„Fie, Euthydemos, am spus; vorba ceea: «toate cîte le spui tu sînt bine spuse». Deci cum se face că ştiinţa aceea pe care o căutăm nu-mi e străină? Deoarece este imposibil ca acelaşi lucru să fie şi totodată să nu fie, atunci, dacă ştiu un lucru înseamnă că ştiu totul — dat fiind că nu pot să fiu ştiutor şi neştiutor deopotrivă. Şi, de vreme ce ştiu totul, înseamnă că stăpînesc şi ştiinţa cu pricina. Cam asta vrei să spui şi asta îţi este învăţătura?”

[293e]„Vezi, Socrate? Tu singur te dezminţi.”

„Dar cu tine, Euthydemos, nu se întîmplă să păţeşti acelaşi lucru? Eu, chiar de aş avea de pătimit tot ce-i mai rău alături de tine şi de Dionysodoros, acest om minunat, aş îndura fără să scot o vorbă. Spune-mi, nu există lucruri care vă sînt cunoscute şi altele care nu vă sînt?”

„Nici vorbă de aşa ceva, Socrate”, a spus Dionysodoros.

„Cum vine asta? Deci nu ştiţi nimic?”

„Ba dimpotrivă”, mi-a răspuns.

[294a]„Deci ştiţi totul, pentru că ştiţi cîte ceva?”

„Totul, într-adevăr; şi tu la fel, dacă ştii măcar un singur lucru, ştii totul.”

„Cerule, am spus, ce lucru minunat ne împărtăşeşti şi ce nepreţuit e binele ce ni-l dezvălui! Dar oare la fel se întîmplă şi cu ceilalţi oameni? Ştiu şi ei totul sau nu ştiu nimic?”

„E imposibil, a spus, ca ei să ştie unele lucruri, iar altele să nu le ştie, fiind ştiutori şi neştiutori totodată.”

„Deci?” am întrebat.

„Toţi oamenii ştiu totul, dacă ştiu măcar un singur lucru.”

[294b]„În numele zeilor, Dionysodoros, — căci acum mi-e clar că vorbiţi serios şi doar eu ştiu cît de greu mi-a fost să vă înduplec — voi doi ştiţi într-adevăr totul? Tîmplăria şi cizmăria, de exemplu?”

„Sigur că da.”

„Şi să coaseţi cu fir de maţ uscat puteţi?”

„Ba chiar să pingelim.”

„Şi poate ştiţi şi cîte stele sînt pe cer şi cît de multe fire în nisipul mării?”

„Bineînţeles”, a fost răspunsul. „Crezi că nu am cădea de acord şi în privinţa aceasta?”

Atunci s-a vîrît în vorbă Ctesippos: „În numele lui [294c]Zeus, Dionysodoros, dă-mi o dovadă care să-mi arate că spuneţi adevărul”.

„Spune-mi ce vrei şi-am să-ţi arăt.”

„Ştii cîţi dinţi are Euthydemos? Şi Euthydemos ştie cîţi ai tu?”{44}

„Nu-ţi ajunge să fi auzit că ştim totul?”

„Cîtuşi de puţin; atît să ne mai spuneţi şi să dovediţi că este adevărat. Şi dacă ne spuneţi cîţi dinţi are fiecare şi apoi, numărîndu-i, vedem că ştiţi, atunci o să vă credem şi-n celelalte privinţe.”

[294d]N-au vrut însă, gîndind că erau luaţi peste picior, şi la fiecare întrebare a lui Ctesippos au afirmat sus şi tare că ştiu toate cîte sînt pe lume. Căci, în cele din urmă, Ctesippos, fără urmă de ruşine, s-a apucat să-i întrebe ce nici nu gîndeşti, vrînd să afle dacă cele mai neauzite lucruri le erau cunoscute. Iar cei doi, afirmînd fără încetare că ştiu, ţineau piept întrebărilor cu un curaj fără seamăn, de parcă

erau mistreţi care se avîntă în faţa loviturii. Iată de ce, Criton, în cele din urmă neîncrederea m-a împins pînă şi pe mine să-l întreb pe Euthydemos dacă Dionysodoros ştia [294e]chiar să danseze. „Sigur că da", a fost răspunsul lui.

„Nu cred însă că la vîrsta pe care o ai ştiinţa ta merge pînă acolo încît să faci tumbe pe săbii{45} sau să te învîrţi pe o roată."

„Nu există nici un lucru, mi-a răspuns pe care să nu-l ştiu."

„Şi doar în clipa de faţă ştiţi totul, sau ceea ce ştiţi ştiţi întotdeauna?"

„Întotdeauna".

„Şi ştiaţi totul şi cînd eraţi copii, şi cînd abia vă născuserăţi?"

Amîndoi într-un glas au răspuns că da.

[295a]Nouă lucrul ni se părea de necrezut. Drept care Euthydemos a întrebat: „Ce e, Socrate, nu crezi?"

„Cred un singur lucru: că sînteţi în chip vădit tare iscusiţi".

„Învoieşte-te atunci să-mi răspunzi şi am să-ţi dovedesc că tu însuţi dai crezare acestor uimitoare lucruri."

„Dar nu e nimic mai plăcut pentru mine decît să fiu dezminţit în această privinţă. Căci dacă eu nu am habar cît de multe ştiu, iar tu îmi dovedeşti că ştiu în orice clipă totul, crezi că aş da, cîte zile mai am, peste altă comoară mai mare?"

„Atunci fă bine şi răspunde."

[295b]„Întreabă; sînt gata să răspund."

„Spune-mi, Socrate: ştiind, ştii ceva anume sau nu? — Ştiu ceva anume. — Şi ştiind, ştii prin acel lucru prin care eşti ştiutor sau prin altul? — Prin lucrul prin care ştiu. Am impresia că despre suflet vorbeşti. Sau mă înşel?"

„Nu-ţi e ruşine, Socrate, ca întrebat fiind, să te apuci să întrebi?"

„Ai dreptate, am spus; dar cum să fac? Voi face aşa cum porunceşti. Cînd nu-ţi înţeleg însă întrebarea, porunca ta e totuşi să-ţi răspund, fără să mai întreb nimic?"

[295c]„Fără îndoială că ceva din ce-ţi spun înţelegi, nu?"

„Da."

„Răspunde atunci la ce înţelegi."

„Dar dacă tu întrebi, iar eu răspund înţelegînd cu totul altceva decît ai tu în minte, eşti mulţumit dacă răspunsul meu cade alături de întrebare?"

„Eu da, dar nu cred că şi tu".

„Atunci, pe Zeus, n-am să răspund mai înainte de-a înţelege întrebarea."

„Deşi înţelegi mereu foarte bine, n-ai să răspunzi niciodată pentru că tot îndrugi prostii şi lungeşti vorba bătrîneşte,"

[295d]Am înţeles că se supărase pe mine, dat fiind că îi tot puricam spusele, în vreme ce el vroia să mă prindă în laţul cuvintelor. Mi-am adus atunci aminte de Connos; şi el, de cîte ori mă împotrivesc, se supără pe mine; după care nu prea mă mai bagă în seamă, zicîndu-şi că sînt cam tare de cap. Şi deoarece mă hotărîsem să învăţ şi de la ei, mi-am spus că trebuie să mă supun, temîndu-mă ca nu cumva să mă creadă prea prost ca să le fiu elev. Am spus atunci: „Dacă tu crezi Euthydemos, că aşa este bine, aşa şi trebuie [295e]să facem; oricum, tu ştii să discuţi mult mai bine decît mine, a cărui pricepere e a unui om de rînd. Întreabă-mă deci iar de la început."

„Iar tu, dă răspunsurile iarăşi; ştiind, ştii prin mijlocirea lucrului prin care ştii sau nu? — Da, ştiu prin mijlocirea sufletului."

[296a]„Uite-l cum răspunde iar mai mult decît i s-a cerut! Eu nu te întreb prin mijlocirea a ce ştii, ci dacă ştii prin mijlocirea a ceva."

„Aşa e, am răspuns din nou mai mult decît se cuvenea, şi asta pentru că nu prea sînt bine educat. Te rog să mă ierţi; am să răspund cît se poate de simplu că ştiind, ştiu prin mijlocirea lucrului prin care

ştiu. — Şi ştii întotdeauna prin mijlocirea aceluiaşi lucru, sau ştii cînd prin mijlocirea lui, cînd prin a altuia? — Întotdeauna cînd ştiu, ştiu prin mijlocirea lui."

„Ei poftim! Chiar n-ai să încetezi să tot răspunzi în plus?"

„Mă gîndeam, totuşi, că acest cuvînt, întotdeauna, ne poate face să greşim".

[296b]„Nu pe noi; poate pe tine. Însă răspunde: ştiind, ştii întotdeauna prin mijlocirea unui lucru anume? — Întotdeauna, de vreme ce pe cînd trebuie să-l las deoparte. — Deci ştii întotdeauna prin mijlocirea unui lucru anume; şi deoarece ştii întotdeauna, parte din ce ştii, ştii prin mijlocirea acestui lucru prin care ştii, şi restul a ce ştii prin mijlocirea altui lucru? Sau ştii totul prin mijlocirea acelui singur lucru? — Prin mijlocirea lui, am spus, ştiu absolut tot ceea ce ştiu."

„Din nou!" a exclamat. „Acelaşi adaos nepermis!"

„Fie! Atunci îl las deoparte pe ceea ce ştiu."

„Ba n-ai să laşi deoparte nici măcar o vorbuliţă; [296c]nu-ţi cer nici o favoare. Răspunde-mi însă: ai putea să ştii absolut tot dacă nu ai şti tot?"

„Ar fi o minune să pot."

Atunci a spus: „Adaugă acum tot ce-ţi pofteşte inima; recunoşti doar că ştii totul."

„Aşa s-ar zice; de vreme ce acel ceea ce ştiu al meu nu face nici doi bani, înseamnă că ştiu tot."

„Ai mai recunoscut că ştii întotdeauna, prin mijlocirea lucrului prin care ştii, fie atunci cînd ştii, fie altminteri, după cum ţi-e placul; căci ai recunoscut că ştii întotdeauna şi că ştii totul dintr-o dată. Este clar, deci, că ştiai şi fiind copil, şi nou-născut, [296d]şi cînd abia te năşteai; şi chiar înainte de a te naşte şi mai înainte de a se naşte cerul şi pămîntul, şi-atunci ştiai absolut tot, de vreme ce ştii întotdeauna. Ba chiar, pe Zeus, — a mai spus — tu vei şti întotdeauna şi absolut totul, dacă aşa mi-e mie vrerea."

„De ţi-ar fi asta vrerea, preacinstite Euthydemos!{46} Numai să fie adevărat ce spui. Însă eu unul mă cam îndoiesc că eşti în stare de asemenea ispravă; doar dacă fratele tău, Dionysodoros, ar pune şi el umărul; poate că aşa, laolaltă, aţi fi în stare să o faceţi. Însă acum spuneţi-mi altceva: în atîtea şi atîtea privinţe [296e]nu văd cum aş putea înfrunta nişte oameni a căror înţelepciune este atît de uimitoare, spunînd, de pildă, că nu ştiu totul; aşa e, de vreme ce voi o afirmaţi. Dar iată şi un alt caz: cum să afirm că ştiu despre oamenii de bine că sînt nedrepţi? Hai, spune-mi: ştiu, sau nu ştiu una ca asta?"

„O ştii mai mult ca sigur."

„Ce ştiu?"

„Că oamenii de bine nu sînt nedrepţi."

„Aşa e, asta o ştiu de mult. Dar nu asta întreb, [297a]ci unde am învăţat eu că oamenii de bine sînt nedrepţi?"

„Nicăieri", a spus Dionysodoros.

„Atunci, iată şi un lucru pe care nu îl ştiu."

„Ce faci?" s-a adresat Euthydemos lui Dionysodoros. „Duci de rîpă tot raţionamentul şi omul va pretinde că nu ştie; va fi ştiutor şi neştiutor deopotrivă." Dionysodoros s-a înroşit.

[297b]„Dar tu, am continuat, tu cum spui, Euthydemos? Nu crezi că fratele tău are dreptate, el care ştie totul?"

„Sînt eu frate cu Euthydemos?" a spus Dionysodoros, amestecîndu-se repede în vorbă.

La care eu: „Hai să lăsăm asta, prietene, pînă ce Euthydemos mă va învăţa cum de ştiu eu că oamenii de bine sînt nedrepţi; şi nu mă pizmui pentru această învăţătură."

„Văd că o iei la fugă, Socrate, a spus Dionysodoros, şi nu vrei să răspunzi."

„Şi n-am dreptate? Doar sînt mai prejos decît fiecare din voi, aşa încît este firesc să fug din faţa [297c]voastră. Însuşi Heracles, faţă de care eu nu însemn nimic, nu se putea lupta în acelaşi timp cu hidra (un soi de sofistă şi ea, pînă într-atît de abilă, încît dacă îi retezai unul dintre capetele raţionamentului, scotea în locul lui mai multe) şi cu crabul, un alt sofist, iscat din mare şi coborît pe ţărm nu de prea multă vreme, mi se pare{47}. Şi fiindcă crabul ăsta, aşezat de-a stînga voinicului nostru, îl tot sîcîia, trăncănind şi muşcînd, a trebuit Heracles să strige în ajutor pe [297d]nepotusău

Iolaos, care i-a fost, se zice, de mare folos. Pe cînd, dacă ar veni Iolaos al meu{48}, mai mult m-ar încurca."

„Ascultă, Socrate, după ce-ţi termini de cîntat bucata, poate-mi răspunzi şi mie: Iolaos îi era nepot lui Heracles în mai mare măsură decît ţie?"

„Cel mai bun lucru este să-ţi răspund, Dionysodoros. Căci n-ai să mă slăbeşti cu întrebările, sînt aproape sigur; pizmaş cum eşti, îl împiedici pe Euthydemos să îmi dezvăluie secretul acela. — Atunci răspunde-mi. — Îţi răspund că Iolaos îi era nepot lui Heracles, [297e]însă mie, oricum ai lua-o, parcă nu-mi era. Căci nu Patrocles, fratele meu, îi era tată, ci fratele lui Heracles, adică Iphicles (un nume oarecum asemănător). — Zici că Patrocles îţi este frate? — Întocmai; după mamă, dar nu şi după tată. — Deci îţi este şi nu-ţi este frate. — Nu-mi este după tată, prietene. Căci în timp ce tatăl lui era [298a]Chairedemos, al meu era Sophroniscos. — Dar Sophroniscos şi Chairedemos erau taţi, nu? — Taţi; unul al meu, celălalt al lui. — Aşadar, Chairedemos era altceva decît tată? — Altceva decît tatăl meu. — Mai era el tată, dacă era altceva decît tată? Sau tu eşti tot una cu piatra asta?{49} — Tare mă tem să nu arăţi că sînt; dar eu nu cred că sînt. — Aşadar eşti altceva decît piatra aceasta? — Altceva, vezi bine. — Deci, fiind altceva decît piatră nu eşti piatră; şi fiind altceva decît aur nu eşti aur. — Aşa-i. — La fel şi Chairedemos; fiind altceva decît tată, rezultă că el nu este tată. — Într-adevăr, am spus, se pare că el nu este tată."

[298b]„Iar dacă Chairedemos, a spus Euthydemos intrînd în vorbă, este tată, atunci e rîndul lui Sophroniscos, fiind altceva decît tată, să nu fie tată; încît tu, Socrate, nu ai tată."

La care Ctesippos: „Oare cu tatăl vostru lucrurile nu stau la fel? Nu este el altul decît tatăl meu? — Nici vorbă, a spus Euthydemos. — Te pomeneşti că este acelaşi. — Întocmai; acelaşi. — Nu prea [298c]m-aş învoi. Dar spune-mi, Euthydemos: el îmi este tată doar mie sau şi celorlalţi oameni? — Şi celorlalţi. Sau crezi cumva că una şi aceeaşi persoană, tată fiind, nu este tată? — De ce n-aş crede? — Cum adică? Şi că, aur fiind, nu este aur? Sau om, fără să fie om? — Ei nu, Euthydemos! a sărit Ctesippos. Vorba ceea, ca nuca în perete!{50} Faci o afirmaţie necugetată dacă susţii că tatăl tău e tatăl tuturora. — Dar este, a spus el. — Al oamenilor? a întrebat [298d]Ctesippos. Sau şi al cailor şi-al celorlalte dobitoace? — Al tuturor. — Şi mama ta le este şi lor mamă? — Şi lor. — Deci mama ta le este mamă şi aricilor de mare? — Da, si la fel şi mama ta. — Iar tu eşti frate cu viţeii, cu căţeii şi purceii? — Sînt, şi tu la fel. — Ba unde mai pui şi că tatăl tău e cîine. — Este, şi al tău la fel."

„Ascultă, Ctesippos, a spus Dionysodoros, ai să te învoieşti de îndată că lucrurile stau aşa, dacă îmi răspunzi. Spune-mi, ai un cîine? — Am, şi încă unul foarte rău. — Are căţei? — Are; şi ei la fel de răi. — Aşadar cîinele le este tată? — L-am văzut [298e]cu ochii mei încălecînd căţeaua. — Buun! Şi cîinele e-al tău, nu? — Al meu. —Aşadar, de vreme ce este tată şi este al tău, înseamnă că acest cîine este tatăl tău şi tu eşti frate cu căţeii?"

Şi Dionysodoros, ca să nu apuce Ctesippos vorba, se grăbi iar să spună: „Încă o vorbuliţă aş vrea să aud: îţi baţi cîinele?" Şi Ctesippos, rîzînd: „Îl bat, pe zei! Că pe tine nu pot să te bat. — Îţi baţi deci propriul tată?"

[299a]„Mult mai îndreptăţit aş fi să-l bat pe tatăl vostru, fiindcă i-a trecut prin cap să aducă pe lume copii atît de înţelepţi. Însă nu încape îndoială, Euthydemos, că tatăl vostru şi al micuţilor cîini s-a ales cu o grămadă de bunuri de pe urma înţelepciunii voastre."

„Dar nici el, nici tu, Ctesippos, nu aveţi ce face cu o grămadă de bunuri."

„Şi nici chiar tu, Euthydemos?"

„Nici eu şi nimeni altcineva. Căci spune-mi, [299b]Ctesippos, crezi că pentru un bolnav e bine, cînd simte el nevoia, să ia un leac sau, dimpotrivă, crezi că asta nu-i un lucru bun? Sau cînd mergi la război; e mai bine să mergi înarmat sau să mergi fără arme? — Înarmat, cred eu. Mă pregătesc totuşi s-aud vreuna din năzbîtiile tale încîntătoare. — O vei afla pe cea mai încîntătoare; dar atunci fă bine şi răspunde. Fiindcă te învoieşti că este un lucru bun să iei un leac cînd simţi nevoia, înseamnă că din lucrul acesta bun trebuie să înghiţi cît de mult cu putinţă. Nu va fi nimerit, în acest caz, să-ţi pregăteşti

un car întreg de elebor bine pisat şi amestecat? [299c]— Bineînţeles, a spus Ctesippos, dacă cel care înghite leacul e mare cît statuia de la Delfi!{51} — Şi tot aşa şi la război; de vreme ce e un lucru bun să fii înarmat, nu-i necesar să ai scuturi şi lănci o droaie, dacă acesta e într-adevăr un lucru bun? — Sigur că da; însă tu, Euthydemos, nu crezi şi tu la fel? Sau ţie ţi-ar fi de-ajuns o lance şi un scut? — Mie mi-ar fi. — Şi tot aşa i-ai înarma pe Geryon şi Briareos?{52} Eu unul vă credeam mai pricepuţi, ca luptători încercaţi ce sînteţi."

Euthydemos tăcu; însă Dionysodoros, întorcîndu-se [299d]la răspunsurile lui Ctesippos, îl întrebă: „Şi ţie ţi se pare că şi aurul e-un lucru bun, dacă îl ai? — Bineînţeles; şi încă mult, i-a răspuns Ctesippos. — Şi ce zici? Bunurile astea, nu-ţi prinde bine să le ai oriunde şi oricînd? — Ba bine că nu. — Te învoieşti să spui că aurul e un lucru bun? — Dar am şi spus că este. — Aşadar, trebuie să-l ai oricînd şi oriunde, dar mai cu seamă chiar la tine? Atunci cel mai fericit [299e]ai fi dacă ai avea în burtă trei talanţi, unul în cap şi-n fiecare ochi cîte-un stater de aur? — Se spune totuşi, Euthydemos, că printre sciţi, cei mai fericiţi şi mai de soi sînt cei care au în craniile lor mult aur{53}; asta ca să fiu în tonul spusei tale de adineaori cum că un cîine mi-este tată. Dar şi mai uimitor este că ei beau din propriile cranii aurite, ba unde mai pui că îşi aruncă şi privirea în ele, ţinîndu-şi căpăţîna-n mîini!"

[300a]„Dar sciţii, şi ceilalţi oameni deopotrivă, văd lucruri susceptibile de văz sau dimpotrivă? — Susceptibile de văz, desigur. — Şi tu la fel? — Şi eu. — Ne vezi mantalele? — De văd. — Deci ele sînt capabile să vadă. — Minune mare, a spus Ctesippos. — Ce? — Nimic. Dar ţie, dragul de tine, ţi se pare pe semne că nu le vezi. Însă am impresia, Euthydemos, că treaz fiind dormi de-a-n picioarelea şi că dacă este cu putinţă să vorbeşti fără să spui nimic, tu tocmai asta faci."

[300b]„Deci nu e cu putinţă să existe o vorbire a tăcerii? a întrebat Dionysodoros. — În nici un caz, a spus Ctesippos. — Nici o tăcere a vorbirii? — Cu atît mai puţin. — Cînd vorbeşti despre pietre, lemne şi bucăţi de fier nu eşti vorbitor al tăcerii? — Nu dacă merg în fierării; se spune că acolo fierul prinde glas şi, cînd îl atingi, ţipă în gura mare. Aşa încît, mulţumită înţelepciunii tale, nu ţi-ai dat seama că nu spui nimic. Însă acum dovedeşte-mi cum că există o tăcere a vorbirii."

[300c]Mi s-a părut că Ctesippos, cu gîndul la iubitul său, prinsese aripi.

„Cînd taci, a spus Euthydemos, taci despre toate, nu? — Da, a răspuns el. — Deci taci şi despre cele vorbitoare, de vreme ce şi ele sînt cuprinse în toate? — Cum adică? a întrebat Ctesippos. Înseamnă că nu toate tac? — Sigur că nu, a spus Euthydemos. — Atunci, prea bunul meu prieten, înseamnă că toate vorbesc? — Cele ce vorbesc vorbesc, fără îndoială. — Nu asta întreb, ci dacă tac toate sau dacă toate vorbesc."

[300d]„Nici da, nici nu şi amîndouă deopotrivă" spuse Dionysodoros intrînd în vorbă. „Sînt sigur că din răspunsul meu n-ai să te alegi cu nimic."

Iar Ctesippos, cum îi stătea în fire, izbucni într-un hohot de rîs; şi spuse: „Ah, Euthydemos! Fratele tău a răspuns în doi peri; a pierdut deci şi iată-l la pămînt!" Cleinias s-a bucurat nespus şi a început să rîdă; iar Ctesippos nu-şi mai încăpea în piele; parcă se făcuse de zece ori mai mare! Pişicherul de Ctesippos! Şterpelise aceste şiretlicuri tocmai din gura celor doi, de vreme ce în ziua de astăzi nu-i mai este dată nimănui o înţelepciune ca aceasta.

[300e]Atunci am vorbit eu: „De ce rîzi, Ctesippos, de lucruri atît de serioase si frumoase?"

Dar Dionysodoros, din nou: „Tu ai văzut vreodată, Socrate, un lucru frumos?"

„Am văzut, Dionysodoros, ba chiar mai multe."

[301a]„Şi erau diferite de frumosul însuşi sau erau totuna cu el?"

M-am încurcat atît de tare, încît m-au trecut toate năduşelile şi mi-am zis că aşa-mi trebuia dacă nu-mi ţinusem gura. „Erau diferite, am spus, de frumosul în sine. Şi totuşi pe fiecare în parte le însoţea puţină frumuseţe".

„Deci dacă lîngă tine este un bou, eşti bou? Şi dacă eu, acum, stau lîngă tine, înseamnă că tu eşti Dionysodoros?"

„Ei, nici chiar aşa!"{54} am spus eu.

„Dar în ce fel, a spus, diferitul, fiind însoţit de un lucru diferit, poate să fie diferit?”

[301b]„Te încurcă aşa ceva?” Atît de mult rîvneam la înţelepciunea lor, încît, în felul meu, încercam deja să o imit.

„Cum să nu mă încurce? Pe mine şi pe oricine e pus în faţa unui lucru care nu există.”

„Ce spui tu, Dionysodoros? Frumosul nu este frumos şi urîtul, urît? — Dacă mi se pare mie aşa, atunci este. — Şi ţi se pare aşa? — Bineînţeles. — Atunci şi identicul este identic şi diferitul, diferit? [301c]Căci diferitul nu este, evident, identic; aş zice că pînă şi un copil înţelege că diferitul este diferit. Însă tu, Dionysodoros, cu bună ştiinţă ai lăsat punctul acesta deoparte; căci altminteri, mi se pare că voi doi sînteţi ca meşterii care făcînd ce-i pe măsura lor, ating desăvîrşirea; voi, zic, aţi făcut din arta dialogului desăvîrşirea întruchipată.”

„Deci tu ştii ce e pe măsura fiecărui meşter? De pildă, ştii a cui treabă este să lucreze metalul? — Da; a fierarului. — Şi a cui să modeleze argila? — A olarului. — Dar să înjunghie şi să jupoaie şi-apoi să fiarbă sau să frigă carnea tăiată în bucăţi? — A [301d]bucătarului, am spus. — Deci dacă faci cele ce-s pe măsura ta, vei proceda cum trebuie? — Cum nu se poate mai bine. — Iar pe măsura bucătarului, spui tu, este tăierea în bucăţi şi jupuirea. Te învoieşti că ai spus aşa sau nu? — Am spus, aşa-i , dar iartă-mă te rog. — Deci este clar că, înjunghiind pe bucătar şi tăindu-l în bucăţi pentru ca apoi să-l fierbi şi să-l frigi, vei face treburi pe măsura ta. Şi dacă-l pui pe nicovală pe fierar, iar pe olar îl modelezi, şi-atunci vei face tot cele cuvenite.”

[301e]„Poseidon, Poseidon!” am spus. Iată încoronarea înţelepciunii tale! Oare îmi va fi dat ca minunea aceasta să devină cîndva şi a mea?”

„Ai recunoaşte-o, Socrate, dacă ar deveni a ta?”

„Dacă ai vrea şi tu, aş recunoaşte-o.”

„Cunoşti, crezi, cele ce sînt ale tale?”

„Numai dacă nu spui tu altfel; căci dacă cu Euthydemos se încheie, cu tine trebuie început”{55}.

„Consideri că sînt ale tale lucrurile de care dispui [302a]şi pe care le ai pentru a te folosi de ele cum vrei? Un bou, de pildă, şi o oaie, le-ai considera ale tale dacă ai putea să le vinzi, să le dărui sau să le sacrifici oricărui zeu ai vrea? Iar pe cele de care nu ai avea parte aşa, le-ai mai privi ca ale tale?”

Iar eu, deoarece ştiam că din întrebările acestea o să ţîşnească cine ştie ce minune şi, totodată, vrînd s-o aud degrabă, am răspuns: „Este întocmai cum spui tu; doar lucrurile de felul acesta sînt ale mele. — Dar ia spune-mi: nu le spui vieţuitoare la cele [302b]ce au suflet? — Ba da. — Te învoieşti să spui că dintre vieţuitoare sînt ale tale doar acelea cu care poţi face toate cîte le-am pomenit eu adineaori? — Mă învoiesc.” Apoi, o vreme s-a aşternut tăcerea, căci Dionysodoros părea că meditează la ceva de seamă. După care l-am auzit: „Spune-mi, Socrate, ai un Zeus strămoşesc?” Iar eu, bănuind că raţionamentul va ajunge în locul unde mai sfîrşise odată, încercam să nu cad într-o cursă fără ieşire şi mă zvîrcoleam de parcă şi fusesem prins în plasă. „Nu am”, i-am spus. „Atunci eşti vrednic de milă şi nu eşti de fel atenian [302c]dacă n-ai zei strămoşeşti, nici lucruri sfinte, nici altceva din ce-i frumos şi bun. — Ah, ah! Dionysodoros, îndulceşte-ţi limba şi nu fi crud cu mine din prima clipă, învăţătorule! Căci am şi eu, ca toţi atenienii, lucrurile mele sfinte, ale căminului şi cele strămoşeşti, şi toate celelalte cîte mai sînt de soiul ăsta. — Şi atenienii nu au un Zeus strămoşesc? — Nu au; această denumire nu o foloseşte nici un ionian, nici dintre cei strămutaţi din cetate, nici dintre noi, cei de aici. [302d]La noi Apollon, născătorul lui Ion{56}, e zeul strămoşesc, în schimb, pe Zeus nu îl numim zeu strămoşesc, ci protector al căminului şi al fratriei, aşa cum mai avem şi o Atenă a fratriei. — Ajunge, a spus Dionysodoros. Îi ai deci pe Apollon, pe Zeus şi Atena. —Aşa-i, am zis. — Aceştia ar fi zeii tăi. — Străbuni şi domni, am spus. — Oricum, ai tăi sînt; sau nu ai recunoscut că sînt ai tăi? — Ba am recunoscut. Şi-acum ce am să păţesc? — Aşadar, zeii aceştia sînt vieţuitoare; [302e]căci te-ai învoit că tot ce are suflet e vieţuitoare. Sau poate zeii tăi n-au suflet? — Au, am spus. — Deci sînt vieţuitoare? — Vieţuitoare, întocmai. — Iar dintre vieţuitoare, ai recunoscut că ale tale sînt toate cîte le poţi vinde sau da, sau cîte le sacrifici oricărui zeu pofteşti. — Aşa e, am recunoscut. Nu mai pot da înapoi,

Euthydemos. — Spune-mi atunci, fără să mai lungim vorba; de vreme ce te-ai învoit că ai tăi [303a]sînt şi Zeus şi zeii ceilalţi, eşti tu liber să-i vinzi, să-i dărui sau să faci cu ei ce vrei, aşa cum faci cu restul vieţuitoarelor?”

Eu, Criton, ca trăznit de acest argument, am rămas ţintuit locului, fără urmă de glas. Dar iată că Ctesippos îmi sare în ajutor: „Grozav, Heracles! Un argument de toată frumuseţea!” La care Dionysodoros: „Ce vrei să spui? Heracles este grozav? Sau Heracles Grozavu?”. Atunci Ctesippos a izbucnit: „O, Poseidon, ce raţionament fără pereche! Mă dau bătut; cei doi nu pot fi înfrînţi!”

[303b]Acestea fiind spuse, dragul meu Criton, nu a existat măcar un singur om dintre cei de faţă care să nu ridice în slăvi raţionamentul şi pe cei doi fraţi. Tot rîzînd, bătînd din palme şi bucurîndu-se, erau cît pe-aci să-şi dea duhul, nu alta. Pentru fiecare dintre raţionamentele de pînă atunci, numai admiratorii lui Euthydemos aplaudaseră din toată inima. Dar acum, parcă şi coloanele Lyceonului îi aclamau pe cei doi şi se bucurau din răsputeri. Cît despre mine . . . [303c]Pînă într-atît eram de mişcat, încît am recunoscut că nu-mi fusese dat vreodată să văd oameni mai înţelepţi. Şi, fermecat de înţelepciunea lor, m-am apucat să-i laud şi să-i preamăresc, spunînd: „Ce minunat v-a înzestrat natura, fraţi preafericiţi! Cît de puţin v-a trebuit spre a face dintr-un lucru ca acesta desăvîrşirea însăşi! În vorbele voastre, Euthydemos şi Dionysodoros, găseşti frumuseţi de tot soiul. Dar între ele, una e mai aleasă-n toate: [303d]oamenii îndeobşte, chiar cei de vază şi vestiţi, nu înseamnă pentru voi nimic; grija voastră se-ndreaptă doar către cei de-o seamă cu voi{57}. Şi sînt sigur că foarte puţini, doar cei ce vă seamănă, ar preţui cum trebuie cuvintele voastre; ceilalţi, în schimb, le înţeleg atît de puţin, încît nu mă îndoiesc că le-ar fi ruşine să învingă cu argumente de acest fel şi ar prefera să fie învinşi. Şi mai e ceva în tot ce spuneţi voi: un spirit, să-i zicem, de frăţie, o îngăduinţă anume; cînd afirmaţi că nu există nici frumos, nici bun, nici [303e]alb, nici altceva de soiul ăsta, că diferitul nu e, vezi bine, diferit, în fapt, celor care v-ascultă, le-nchideţi pur şi simplu gura (cum singuri spuneţi). Însă, — şi faptul este o adevărată încîntare, căci răpeşte spuselor voastre orice caracter jignitor —, nu numai ei păţesc aşa, ci lăsaţi impresia că şi cu voi se întîmplă la fel. Dar iată acum şi lucrul cel mai important: tot ce născociţi e în aşa fel făcut, şi cu atîta dibăcie, încît e la-ndemîna primului venit să-nveţe într-o clipită meşteşugul. Eu unul m-am convins de asta urmărindu-l pe Ctesippos şi văzînd cît de repede e în stare să [304a]vă imite, aşa, pe nepusă masă. Or, este un lucru de toată frumuseţea să vezi că meşteşugul vostru poate fi prins cît ai bate din palme. Şi totuşi, cu o asemenea artă nu trebuie să te îndeletniceşti în public. Dacă vreţi să mă ascultaţi, feriţi-vă să vorbiţi în faţa multora, căci prinzînd totul atît de repede, cei de faţă ar uita să vă mai acorde recunoştinţa cuvenită. Cel mai bine e să staţi de vorbă voi între voi, iar dacă se întîmplă să nu fiţi singuri, să nu vorbiţi decît în faţa celui care v-ar plăti. Iar dacă sînteţi înţelepţi, [304b]o să daţi şi elevilor voştri acelaşi sfat: să nu stea de vorbă niciodată cu nimeni; cu voi doar, şi ei între ei. Atît. Căci preţios, Euthydemos, nu-i decît lucrul rar, iar apa, vorba lui Pindar, deşi cel mai de seamă dintre bunuri, nu este cel mai ieftin?{58} Dar să nu mai zăbovim. Şi nu uitaţi: pe mine şi Cleinias ne luaţi pe lîngă voi.”

Acestea fiind spuse, am mai schimbat cîteva vorbe şi-apoi ne-am risipit care-ncotro. Acuma, vezi şi tu ce am putea face ca să urmăm împreună lecţiile celor [304c]doi; oamenii spun clar că sînt în stare să înveţe pe oricine e dispus să îi plătească; unde mai pui că nu se uită nici la ce-ţi poate mintea, nici la vîrstă; oricine poate dobîndi, fără prea mare caznă, înţelepciunea lor. Şi, lucru care te priveşte în special pe tine, ei nu împiedică pe nimeni să-şi vadă de cîştigul lui.

CRITON Şi mie îmi place, Socrate, să-i ascult pe alţii stînd de vorbă şi întotdeauna sînt bucuros să-nvăţ cîte ceva. Totuşi mă tem că sînt şi eu dintre aceia care nu-i seamănă lui Euthydemos. Ba, dimpotrivă, mă număr printre cei de care vorbeai şi tu: prefer [304d]să fiu învins, decît să-nving cu argumente de acest fel. Acum, ce-i drept, mi se pare caraghios să-ţi dau sfaturi, şi totuşi vreau să-ţi povestesc ce-am auzit. Mă plimbam, cînd unul care venea dinspre voi îmi iese în cale{59}. (Omul se crede atoateştiutor şi e din tagma celor pricepuţi să compună discursuri menite tribunalelor). „Criton, îmi spune, tu nu-i asculţi deloc pe înţelepţii ăştia? — Nu, pe Zeus; e-atîta lume acolo încît, deşi mă

aflam destul de aproape, n-am putut desluşi nimic. — Şi totuşi, n-ar fi stricat s-auzi. [304e]— De ce? am întrebat. — Ca să-i auzi pe aceia care sînt astăzi cei mai pricepuţi în asemenea discuţii." Am spus: „Şi cum ţi s-au părut? — Cum să mi se pară? Cum mi se par lucrurile pe care le auzi oricînd din gura unor flecari ca ei, în stare să se agite în zadar pentru nişte zădărnicii." Cam astea i-au fost cuvintele. „Şi totuşi, am spus, filosofia nu-i deloc de lepădat. — Cum nu-i de lepădat, prietene? Află că nu face nici măcar doi bani. Dacă ai fi fost şi tu de [305a]faţă, ţi-ar fi crăpat obrazul de ruşine văzîndu-ţi prietenul. Parcă nu mai era el! Tot vroia să le vină în întîmpinare unora cărora puţin le păsa de ce scot pe gură, dar care în schimb se agăţau de toate cuvintele! Şi cînd te gîndeşti că oamenii ăştia, cum îţi spuneam, au cea mai mare trecere în zilele noastre! Cîtă grosolănie, Criton, şi cît caraghioslîc în treaba [305b]asta şi-n cei care se îndeletnicesc cu ea!" Mie, Socrate, mi s-a părut că îndeletnicirea în sine este pe nedrept înjosită, fie că cel care o judecă este omul nostru sau altul. Şi totuşi, să vrei să stai de vorbă în public cu astfel de oameni, iată ce mi se părea, pe bună dreptate, condamnabil.

SOCRATE Vezi, Criton, oamenii de felul lui sînt cam ciudaţi. Deocamdată însă nu prea ştiu ce să zic. Din ce categorie făcea parte cel cu care vorbeai, asprul judecător al filosofiei? Era dintre cei pricepuţi să pledeze în faţa tribunalului, un orator? Sau unul dintre cei care îi pregătesc pe aceştia, un alcătuitor de discursuri puse la îndemîna oratorilor?

[305c]CRITON Un orator, în nici un caz, pe Zeus. Nu cred să fi vorbit vreodată în faţa unui tribunal. Se spune însă că nu-i străin de treburile astea, ba, pe Zeus, este chiar foarte bun şi foarte bune sînt şi discursurile pe care le alcătuieşte.

SOCRATE Acum înţeleg. E dintre cei pe care tocmai vroiam să-i pomenesc. Ei, Criton, fac parte din două lumi şi, după cum spune Prodicos, reprezintă graniţa dintre filosof şi omul de stat. Se consideră oamenii cei mai înţelepţi şi cred nu numai că sînt, dar că aşa apar şi-n ochii marii mulţimi, aşa încît nimeni, [305d]în afara adepţilor filosofiei, nu-i poate împiedica să fie cinstiţi de toată lumea. Drept care, ei gîndesc că dacă îi vor pune pe aceştia într-o astfel de lumină încît să treacă drept oameni de nimic, atunci, în ochii tuturor, laurii gloriei întru înţelepciune vor fi, fără putinţă de tăgadă, culeşi de ei. Se socotesc cu-adevărat cei mai înţelepţi, iar cînd într-o discuţie pe o temă oarecare sînt dovediţi, ei pun înfrîngerea în seama celor din tagma lui Euthydemos. Iar că se cred atît de înţelepţi, nu-i de mirare; şi din filosofie şi din politică iau cîte ceva, nici mult, nici prea puţin. [305e]Un gînd cum nu se poate mai firesc: primesc din partea fiecăreia exact atît cît au nevoie, şi, la adăpost de lupte şi primejdii, nu le rămîne decît să culeagă fructul înţelepciunii.

CRITON Şi, Socrate? Crezi că n-au nici un pic de dreptate? Nu poţi tăgădui că gîndul lor pare adevărat.

SOCRATE Întocmai, Criton; mai mult pare decît [306a]este. Căci nu-i uşor să îi convingi că un om, sau un obiect oarecare, aşezat la mijloc, între alte două, se împărtăşeşte din amîndouă şi dacă unul din acestea două este rău şi altul bun, atunci cel mijlociu este în primul caz mai bun şi-n celălalt mai rău. Iar dacă se împărtăşeşte din două lucruri bune deopotrivă, supuse însă unor ţeluri diferite, el e inferior amîndurora, dacă ne gîndim la ţelul pe care îl slujeşte fiecare element din care el este compus. Şi numai dacă, aşezat la mijloc, lucrul se împărtăşeşte din două rele [306b]supuse unor ţeluri diferite, numai atunci el e superior acestor două rele la care participă. Să spunem deci că filosofia şi activitatea omului de stat sînt două lucruri bune, dar fiecare avînd alt scop; dacă oamenii noştri, stînd între ele în dreaptă cumpănă, participă la amîndouă, atunci ce spun ei nu se adevereşte, deoarece ei sînt inferiori amîndurora. Acum, să spunem că cele două sînt un rău şi-un bine; atunci ei sînt mai buni decît cei care fac filosofie, dar oamenilor de stat le sînt inferiori. Iar dacă ambele sînt rele, atunci (şi doar atunci) ce spun ei s-ar putea să fie [306c]adevărat. Or, nu prea cred să accepte că ambele îndeletniciri sînt rele, şi nici că una este rea, iar alta bună. Ci, în realitate, împărtăşindu-se din amîndouă, ei sînt inferiori amîndurora, dacă avem în vedere ţelul pe care fiecare în parte, filosofia şi politica, îl ţin drept valoros. Şi, în timp ce, în realitate, vin abia în al treilea rînd, ei caută să fie consideraţi drept primii. Se cuvine totuşi să le iertăm ambiţia aceasta şi să nu ne supărăm. Să îi privim aşa cum sînt; căci orice om din ale

cărui vorbe răzbate un dram de chibzuinţă [306d]şi care îşi dă neabătut silinţa către ţinta sa, merită cinstirea noastră.

CRITON Eu, Socrate, cum îţi spun întruna, sînt tare nedumerit cînd mă gîndesc la fiii mei. Ce-i de făcut cu ei? Cel mai tînăr este încă mic, dar Critobulos este deja la vîrsta cînd are nevoie de cineva care să-l îndrume. Cînd sînt cu tine, ajung să-mi spun că este o nebunie să mă fi străduit ca în atîtea alte privinţe să-mi căpătuiesc copiii — le-am dat o mamă aleasă, [306e]gîndindu-mă că se vor naşte din viţa cea mai nobilă, le-am strîns averi, dorind să fie bogaţi, cît mai bogaţi —, în schimb, pentru educaţia lor nu am făcut mare lucru. Şi totuşi, cînd mă uit la cîte unul din aşa-numiţii educatori, nu mai ştiu ce să cred şi, cercetîndu-i [307a]— îţi spun deschis — mi se pare care de care mai ciudat. Aşa stînd lucrurile, nu văd cum să-i deschid băiatului calea către filosofie.

SOCRATE Oare nu ştii, iubite Criton, că-n fiece îndeletnicire cei mulţi sînt pleavă şi lipsiţi de har, iar cei de soi ales şi dăruiţi din plin sînt doar o mînă? Spune-mi, gimnastica nu-ţi pare ceva frumos? Dar afacerile, oratoria, cariera armelor?

CRITON Sigur că da.

SOCRATE Şi? În toate cazurile acestea, nu vezi [307b]că cei mai mulţi se fac de rîs cînd le priveşti isprava?

CRITON Pe Zeus, să ştii că ai dreptate.

SOCRATE Şi-atunci? Pentru atîta lucru ai să întorci spatele tuturor îndeletnicirilor şi n-ai să încredinţezi pe fiii tăi nici uneia?

CRITON N-ar fi drept.

SOCRATE Fereşte-te deci, Criton, să faci ce nu se cade. Pe cei care-şi trec timpul cu filosofia, buni sau răi, trimite-i la plimbare, verificînd temeinic doar filosofia în sine. Iar dacă ţi se pare că obiectul ei e [307c]de soi prost, ţine-l departe nu doar de fiii tăi, ci de toată lumea. În schimb, dacă îţi pare aşa cum îl văd eu că e, ia-i urma fără teamă şi jertfeşte-i timp, vorba proverbului, „tu şi copiii tăi”.

NOTE

{1} Vezi LĂMURIRI PRELIMINARE, paragraful Despre subtitlu; ce este eristica?

{2} Dialog de respingere, de răsturnare a tezelor adverse.

{3} Liceul (Lyceion), despre care este vorba şi la începutul lui Euthyphron şi al lui Lysis, precum şi la sfîrşitul Banchetului, era gimnaziul aflat în apropierea unui templu dedicat lui Apollon Lyceios. Liceul data din timpul lui Pisistrate şi în acest loc îşi va aşeza Aristotel şcoala vreme de 13 ani. Era unul din locurile mult frecventate de tineri şi Socrate îşi petrecea aici bună parte din timp (vezi şi nota 10).

{4} Aceste două propoziţii în care sînt comparaţi Cleinias, fiul lui Axiochos, şi Critobulos, fiul lui Criton (vezi, pentru detalii, LĂMURIRI PRELIMINARE, paragraful Despre personaje; Cleinias şi Criton) au dat naştere, în rîndul comentatorilor, la controverse de nuanţă. Prima propoziţie arată ce au în comun cei doi tineri; a doua, ce anume îi deosebeşte. Impresia lui Criton este că fiul lui Axiochos a crescut şi că nu se deosebeşte mult ca ηλικία de Critobulos. Parte din comentatori au tradus ήλικία cu „vîrstă”, alţii au argumentat că în context este vizată nu vîrsta, ci talia, statura. SCHANZ (1874, 1, nota la 8) este categoric în acest ultim sens şi citează alte contexte în care este sinonim cu μέγεθος σώματος, impozanta fizică. SPRAGUE (1965, 3) traduce de asemenea cu to be almost of a size with, notînd că e posibil şi of an age. VRIES (1972, 42) tranşează în favoarea lui size („statură”, deci), arătînd că acest sens convine detaliilor din propoziţia a doua. într-adevăr, aici se precizează că Cleinias este σκληφρός, „subţire”, implicînd o nuanţă de neîmplinire în plan fizic, în timp ce Critobulos este προφερής; dicţionarele indică sensul de „care arată mai mult decît vîrsta reală”, însă este clar că aici nu e vorba de

vîrstă, ci, prin opoziţie cu σκληφρός, de actualizarea întregului potenţial somatic la un adolescent. Sensul întregii comparaţii este clar; Cleinias, aproape de talia lui Critobulos, este încă în perioadă de creştere, în timp ce Critobulos este deja împlinit, „bine legat".

{5} Colonie înfiinţată de Pericle în anul 443 î.e.n., pe locul Sybarisului, distrus. Diogenes Laertios (IX, 50) relatează că noile legi ale acestei colonii din golful Tarentului (Grecia Mare) ar fi fost scrise de Protagoras.

{6} Despre aceşti doi „fraţi acarnieni" nu există în literatura rămasă nici o menţiune.

{7} Pancraţiul, un tip de luptă completă după cum sugerează etimologia, era o combinaţie de trîntă (πάλη) şi box (πυγμή). Socrate mărturiseşte însă că abia după ce i-a cunoscut pe cei doi sofişti a ajuns să aibă acces la semnificaţia totală a pancraţiului. Căci dacă e vorba de „luptă completă", atunci nu te poţi rezuma nici la lupta fizică şi nici, înăuntrul ei, la disputa corporală. Drept care, Socrate etalează în continuare toate formele de luptă, de la fizic la spiritual, care i-au fost revelate prin cunoaşterea celor doi fraţi sofişti; mai întîi pancraţiul, în sensul comun deja consemnat ; tot în zona luptei fizice, dar cu un plus de rafinament se înscrie lupta cu armele obişnuite (οπλομαχία, despre care se vorbeşte pe larg în Lah.es) ; cu disputele din tribunal se intră în sfera înfruntărilor spirituale care îşi ating excelenţa abia în eristică, duel spiritual pur în care brutalitatea confruntărilor fizice a sublimat în ciocnirea sofistică dintre cuvinte şi argumente. Schiţînd această fenomenologie a înfruntărilor, Socrate urmăreşte să aşeze eristica }n descendenţa activităţilor care sînt guvernate de un singur scop: victoria cu orice preţ.

{8} În legislaţia ateniană, împricinatul trebuia să se apere singur, însă el îşi putea pregăti apărarea învăţînd pe dinafară textul comandat şi compus anume pentru el de un „logograf", un autor de discursuri care îşi instruia clientul şi în privinţa rostirii textului apărării. (Vezi pentru detalii R. Flaceliere, Viaţa de toate zilele în Grecia secolului lui Pericle, Bucureşti, 1976, p. 293).

{9} APELT (1918, 94, nota 6) raportează acest element comic la o piesă a lui Ameipsias intitulată Connos, în care Socrate, la o vîrstă înaintată, frecventează şcoala profesorului de muzică pentru a-şi desăvîrşi educaţia. Socrate este însă singurul elev de care nu se prinde nimic; Connos îl mustră fără încetare şi Socrate, la rîndu-i, nu conteneşte să se blameze în faţa copiilor. Acelaşi motiv comic Connos-Socrate apare şi în Menexenos (236 e).

{10} WIDAMOWITZ (1920, I, 310, nota 1) dă o descriere a locului în care se află Socrate şi care devine în scurtă vreme scena întregului dialog. „Gimnaziul este un patrulater de proporţii aşezat în aer liber, împrejmuit de un portic acoperit. . . Dincolo de acesta se află diferite încăperi; chiar lîngă intrare este vestiarul, garderoba, extrem de spaţioasă, deoarece aici se dezbracă toţi gimnaştii. Da ora aceasta gimnaziul trebuie să fi fost aproape gol; Socrate este în aşteptarea vizitatorilor şi are ochii aţintiţi către intrare, pe unde urmează să-şi facă apariţia sofiştii. Aceştia trec de garderobă, deoarece nu au de gînd să facă gimnastică". Cleinias, urmat de admiratorii săi, vine în schimb să exerseze, şi intrînd în vestiar, unde urmează să se dezbrace cu toţii, dă cu ochii de Socrate. Vestiarul are deschidere către portic, de vreme ce în plimbarea lor sofiştii înregistrează apariţia lui Cleinias. Pentru simetriile existente în debuturile expozitive la Platon, de menţionat şi remarca lui FRIEDLANDER (1964, II, 165): „Locul acţiunii este vestiarul unui gimnaziu, ca şi în Lysis. Precum tinerii Menexenos şi Lysis acolo, aici Cleinias este cel care, văzîndu-l pe Socrate, vine să se aşeze lîngă el (Ly., 207 b; Euth., 273 b): forţa pe care o emană Socrate nu poate fi arătată cu mai multă simplitate şi, deopotrivă, cu mai multă tărie. Ei se aşează, laolaltă cu ceilalţi care iau parte la discuţie, pe o bancă, tot precum în Lysis şi Charmides".

{11} το είωθός σημεϊον τό δαιμόνιον, daimon-ul socratic, pomenit în Phaidros (242 b —c) şi definit în Apologie (31 d) ca un glas din off (φωνή) care în momente cruciale îi cenzura lui Socrate diferite porniri, declanşează aici un moment de mare rafinament comic. Pentru cititorul avizat, daimon-ul trezeşte un alai de conotaţii sublime; ne aşteptăm ca în viaţa lui Socrate să survină o întîmplare ieşită din comun. Or, acum, daimon-ul îl împiedică pe Socrate să părăsească vestiarul, pentru ca acesta să nu rateze întîlnirea cu sofiştii. Tensiunea creată este falsă (deci comică) pentru că momentul sublim (vocea secretă) se rezolvă într-un eveniment în fond umil (apariţia sofiştilor). Regiuni

ale existenţei care îndeobşte nu vin în contact se contaminează aici prin pierderea distanţei care în mod firesc le desparte. Se obţine astfel, în sensuri opuse, o dublă alterare de statut existenţial, care este, desigur, comică: semnul daimonic potenţează un eveniment insignifiant; la rîndul ei, intrarea în scenă a sofiştilor se soldează cu degradarea funcţiilor sacre ale daimon-ului. în această falsă proiecţie inaugurală a daimon- ului rezidă sursa comică a întregului dialog.

{12} Demă din Atica; pentru Ctesippos, a se vedea LĂMURIRI PRELIMINARE, paragraful Despre personaje.

{13} Observaţia lui WIDAMOWITZ (1920, I, 310, nota 2): Socrate „bănuieşte că în persoana tînărului, sofiştii văd peştişorul de aur pe care îşi propun să-l prindă în undiţa lor". Dar Socrate este şi el acolo. în jurul adolescentului Cleinias se va da lupta dintre virtuţile paideice ale celor două filosofii: dialectica şi eristica. Tînărul trebuie cucerit. A cui filosofie este mai frumoasă ? De partea căreia va înclina el ? Paralel cu zvonul erosului fizic care însoţeşte intrarea în scenă a lui Cleinias se ridică altul, mai pur, zvonul disputei care se pregăteşte pentru a cuceri sufletul tînărului şi dreptul de a-l modela.

{14} Există, în mai multe dialoguri platoniciene, un ritual al aşezării personajelor, o foarte studiată tehnică a formării grupurilor, aparţinînd preliminariilor expozitive ale dialogului. Se poate vorbi despre un raport psihologic între momentul fixării locurilor şi cel al angajării discuţiei. Scene asemănătoare celei de aici există în Lysis, 207 a; Charmides, 155 b —c; Protagoras, 317 d. O relaţie exactă între suita discursurilor şi locul ocupat de personaje apare în Banchetul (cf. SPRAGUE, 1965, 7, nota 12). Pentru simbolica aşezării personajelor, esenţială este observaţia lui FRIEDLANDER (1964, I, 170—1): „Pe bancă, lîngă Socrate, stă tînărul Cleinias, iar perechea sofiştilor îi încadrează. Ctesippos, admiratorul lui Cleinias, care în prima clipă ocupă locul al cincilea pe bancă, trece în faţa celorlalţi patru. Restul admiratorilor lui Cleinias şi suita sofiştilor s-au strîns roată în jurul acestora. Socrate, aşezat pe bancă lîngă băiat: scena o cunoaştem din Lysis şi Charmides. El, pescuitorul de oameni, este cel care l-a atras pe băiat în preajma-i, el eiron-ui, care se ştie nu în faţa elevului său, ci aşezat alături. Însă grupul celor doi este flancat în Euthydemos de către maeştri duelului sofistic. Astfel, cele două linii conducătoare ale operei noastre, în care melodia dialogului paideic — de tipul Lysis — şi cea a dialogului agonal — de tipul Protagoras — se amestecă contopindu-se, îşi găsesc expresia spaţială. Pe de altă parte, contrastul dintre Ctesippos, care stă vis-a-vis de ceilalţi, în timp ce Socrate stă în rînd cu ei, are, iarăşi, o valoare simbolică aparte.

Ctesippos se va arunca ulterior în lupta deschisă pentru tînărul său prieten împotriva eristicilor şi va susţine această luptă cu aceeaşi neobosită impetuozitate, chiar dacă nu mereu cu acelaşi succes. Socrate, în schimb, nu-şi părăseşte niciodată acel comportament ironic în care el se declară, laolaltă cu Cleinias, drept elev al lui Euthydemos şi Dionysodoros. Ctesippos este astfel înfăţişat aici în contrast cu Socrate, şi aşezarea personajelor în spaţiu exprimă de la început tocmai acest contrast."

{15} Socrate, ştiind că sofiştii nu s-au apropiat pentru el (ar fi putut s-o facă mai devreme, cu atît mai mult cu cît îl cunoşteau), ci pentru Cleinias, le face acestora serviciul de a mijloci între ei şi tînăr. Ceea ce urmează este un ritual de prezentare.

{16} ἀρετήν παραδοῦναι, a trece altora virtutea, a o preda, este promisiunea (επάγγελμα) clasică a sofiştilor (vezi în acest sens şi Hp. M a., 283 c şi Prt., 316 c şi 319 d). Acesta este de fapt terenul pe care Socratele platonician are să-i înfrunte pe sofişti. Căci dacă virtutea se poate învăţa, la şcoala cui trebuie să meargă tînărul doritor să deţină ştiinţa virtuţii, la şcoala sofisticii sau la cea a dialecticii socratice ? Şi totuşi ce are comun eristica cu predarea virtuţii ? Pentru urechea atenianului, cuvîntul acesta nu avea doar sunetul pios cu care ne-a familiarizat pe noi morala creştină. El trimitea mai degrabă la deprinderea unui comportament civic matur, pentru care însuşirea abilităţii verbale nu era de cea mai mică importanţă. A deţine virtutea însemna în fond cultivarea însuşirilor care-i permiteau unui individ să ia parte activă la treburile comunităţii. Eticul se rezolva nemijlocit în politic şi, de aceea, retorica sau eristica puteau fi, în viziunea sofiştilor, demersuri paideice necesare oricărui personaj doritor să joace un rol pe scena socială. O întemeiere a politicului în etic, deci o cultivare a funcţiilor

civile pe terenul, în prealabil consolidat, al eului reflexiv şi moral-bun, este, împotriva sofiştilor, o năzuinţă socratică, şi tocmai ea constituie obiectul dialecticii cu deschidere moral- politică, al acelei „arte regeşti" (βασιλική τέχνη) despre care va fi vorba mai jos.

{17} Aşa îl numeau grecii pe regele Persiei.

{18} ἐπίδειξις se numeşte actul exhibării publice a abilităţii sofistice. De notat că la sofiştii clasici (la Protagoras, Gorgias sau Hippias), prezentarea abilităţii respective îmbrăca forma unor conferinţe, a unor expuneri de proporţii (vezi de pildă, Grg., 447 a, Hp. Mi., 363 a, Hp. Ma., 286 a-b). Aici, abilitatea sofistică, de vreme ce constă în producerea perplexităţii şi confuziei, are nevoie, pentru a fi înfăţişată, de un respondent benevolent şi supus, care devine astfel termenul necesar implicat în demonstraţia publică, în Euthydemos, rolul acesta îl va juca la început Cleinias.

{19} Compară cu Gorgias, 460 a.

{20} Prin Μνήμη, Memoria, este vizată aici Mnemosyne, mama muzelor.

{21} Omologarea victoriei în acest tip de trîntă sportivă implica punerea la pămînt a adversarului de trei ori la rînd.

{22} Această „înscăunare" (θρόνωσις) preceda ceremonialul iniţierii: în jurul neofitului aşezat pe patul sacru, coribanţii, preoţii zeiţei Cybele (adorată pe muntele Cybele, în Frigia, printr-un cult de natură orgiastică) dansau şi cîntau lovindu-şi ritmic tobele.

{23} Prodicos din Ceos, unul din cei patru sofişti clasici (alături de Protagoras, Gorgias şi Hippias) este pomenit de Platon ca „semantician", specialist în sinonimii, deci în depistarea nuanţelor fine care deosebeau între ele cuvintele înrudite (διαίρεσις ονομάτων). O parodiere a stilului său apare în Protagoras, 358 a —c, iar referiri sumare la persoana lui, în Charmides, 163 d; Protagoras, 358 a —b; Hippias Maior, 282 c; Cratylos, 384 b.

{24} προτρεπτική σοφία era o manieră metodic elaborată prin care un tînăr urma să fie convins, pas cu pas, de necesitatea abordării studiului filosofiei sub aspectul ei teoretic şi practic (cunoaştere şi virtute). Era deci vorba de interiorizarea unui ideal care avea drept rezultat viaţa trăită la nivelul înţelepciunii. Socrate îi invită de fapt pe cei doi sofişti la un concurs protreptic: este superioară metoda aceluia dintre ei care îl va convinge mai repede şi mai sigur pe tînărul Cleinias de necesitatea studierii filosofiei. Condiţiile concursului, ca şi posibilitatea deciziei, sînt deci clare. Tema recurentă a dialogului — înfruntarea dintre eristica sofistică şi dialectica socratică — apare astfel într-o manieră decisivă sub forma motivului protreptic (vezi şi nota 29).

{25} Tripartiţia bunurilor (ale corpului, cele exterioare corpului şi spirituale) apare în Gorgias, 451 e (legată de scolionul lui Simonide), şi va fi reluată şi în Legi, 697 b —c. Toate aceste specii de bunuri sînt în sine neutre; abia felul în care sînt folosite le dă o semnificaţie pozitivă sau negativă. Justa lor folosire este însă în întregime opera înţelepciunii care, din această pricină, rămîne singurul bun adevărat (cf. infra, 281 d-e). Diogenes Laertios (III, 80—81) discută această tripartiţie platoniciană indicîndu-l pe Aristotel ca sursă de informaţie : „După cum spune Aristotel, el clasifica lucrurile în felul în care urmează: bunurile se află unele în sufletul, altele în corpul nostru şi altele în afară de noi. Aşa de pildă, dreptatea, cumînţenia, curajul, cumpătarea şi altele de acest fel se găsesc în sufletul nostru, frumuseţea, buna alcătuire trupească, răutatea şi forţa se găsesc în corp, pe cînd prietenii, prosperitatea patriei şi bogăţia fac parte din lucrurile din afara noastră. Astfel sînt trei feluri de bunuri: ale sufletului, ale corpului şi ale lucrurilor exterioare" (trad. C.I. Balmuş). Acest fragment face parte din aşa-numitele „clasificări platoniciene", sistematizare scolastică a operei lui Platon întreprinsă în epoca elenistică. O diviziune asemănătoare a bunurilor este proprie .şi stoicilor, cu deosebirea că ultimele două categorii sînt pentru aceştia indiferente, deoarece nu depinde de noi ca să le avem, si nici ca avîndu-le să le păstrăm, în orice caz, această tripartiţie a bunurilor devine clasică şi o regăsim în sec. VI e.n. în cap. XIII al lucrării lui David, Introducere în filozofie.

{26} οὐδε σεμνού ανδρός; VRIES (1972, 45) atrage atenţia că adjectivul onorific σεμνός vizează aici calitatea intelectuală şi nu rangul, importanţa personajului care ar fi capabil de răspuns.

{27} Acesta este unul din leit-motivele doctrinei platoniciene; a se vedea în acest sens Prt., 345 b şi 352 c; Grg., 466 e şi 467 a; Chrm., 172 a; Men., 88 a; R, 428 b şi urm.

{28} A se vedea şi Banchetul, 184 b —c („Căci la noi aşa s-a făcut datina încît, precum nu se socotea o umilinţă la cei ce iubesc să se robească de voie iubiţilor — oricît de mult s-ar robi — şi nu erau ţinuţi de rău pentru aceasta, tot astfel mai e o singură robie de bunăvoie pe care nimeni n-o înfierează: aceea care se face spre a ajunge la virtute. Este astăzi statornicit la noi că, dacă unul vrea să îl servească pe altul, încredinţat că la rîndu-i va deveni şi el, datorită aceluia, mai bun, fie într-o destoinicie oarecare, fie într-o privinţă a virtuţii, o astfel de înrobire de bunăvoie să nu fie considerată nici ruşinoasă, nici umilitoare"; trad. C. Papacostea).

{29} Dacă înţelepciunea poate sau nu poate fi învăţată constituie tema întregului dialog Menon. Aici ea este considerată ca rezolvată şi este expediată doar în aceste cîteva propoziţii. Că virtutea constituie obiectul unei „ştiinţe şi că, deci, poate fi învăţată, Socrate o va arăta în Protagoras.

{30} După opinia lui During (Aristotle's „ Protrepticus" : an attempt at reconstruction, Goteborg, 1961, p. 19; apud SPRAGUE, 1965, 21, nota 30), acest pasaj (278 e —282 d) este „cel mai timpuriu exemplu de discurs tipic protreptic care s-a păstrat pînă la noi". Influenţa celor două secţiuni protreptice din Euthydemos a fost recunoscută în Protrepticul lui Iambliclios.

{31} Pasajul a fost raportat îndeobşte la sclavii din Caria care, fiind ieftini, erau folosiţi pentru experimente periculoase. De unde proverbul έν KαρI o κίνδυνος, similar cu experimentum fiat in corpore vili („să se facă o experienţă pe trupul unui om fără valoare"). SPRAGUE (1965, 26, nota 38) sugerează şi posibilitatea mercenarului carian, deosebit de bun (cf. Herodot, V, 111 — 112), şi folosit, deci, în situaţii de mare dificultate. Sensul este, oricum, clar: să fiu eu cel supus riscului.

{32} Medeea, fiica regelui colchidian Aietes, devenită în literatura alexandrină şi la Roma tipul magicienei, reda oamenilor tinereţea, fierbîndu-i într-un cazan. Socrate, fiind vîrstnic, este gata să se supună unei cazne asemănătoare, cu speranţa, în contextul nostru, a unei renaşteri spirituale.

{33} Herodot, VII, 26; satirul frigian Marsyas l-a provocat pe Apollon la un concurs muzical. Cîştigînd întrecerea, zeul l-a jupuit pe satir şi a făcut din pielea lui un burduf pe care l-a agăţat în crengile unui platan.

{34} Cf. supra, 284 c.

{35} Cf. Diog. Laert., III, 35 : „Se mai povesteşte că Antistene, pregătindu-se să citească în public o lucrare pe care o compusese, îl invită şi pe Platon să asiste. Acesta îl întrebă ce se pregătea să citească şi Antistene îi răspunse că va citi ceva despre imposibilitatea contradicţiei. «Atunci — îi spuse Platon — cum poţi să scrii asupra acestui subiect?», arătînd astfel că Antistene se contrazice singur".

{36} Ca tată detronat al lui Zeus, Cronos simbolizează aici un moment revolut şi, deci, un comportament anacronic.

{37} Metafora lui Platon îl are în vedere pe zeul marin din insula Pharos (în apropierea gurilor Nilului), despre care Homer (Odiseea, IV, 454 şi urm.) povesteşte că îşi ascundea identitatea punînd în joc darul său de a se metamorfoza necontenit. Avînd calităţi oraculare, el se sustrăgea celor care-i puneau întrebări uzînd tocmai de puterea politropiei sale.

{38} Nota lui SPRAGUE (1965, 35) la acest pasaj este următoarea: „Înclin să fiu de părerea lui R. Robinson, Plato's earlier dialectic, Oxford, 1953, p. 74, că este «greu de imaginat ce fel de activitate a avut Platon în vedere cînd s-a referit la folosirea dialectică a descoperirii matematice»". APELT (1918, 100, nota 57) dă următoarea explicaţie : „Nu există nici o artă şi nici o ştiinţă particulară care, în ultimă instanţă, să nu supună dialecticianului felul şi direcţia performanţelor proprii, în vederea verificării şi aprobării lor; asta în cazul în care pretindem ca aceste rezultate să fie realmente folositoare. Aşa de pildă, în dialogul Cratylos (390 c), dătătorul de nume trebuie să se supună cenzurii dialecticianului. Iar în privinţa disciplinelor matematice, cartea a şaptea a Republicii (522 c şi urm.) ne dă suficiente informaţii".

{39} Nu prin subtilitate excelează Criton în dialogurile lui Platon. Totuşi aici el înţelege foarte bine

că argumentele pe care Socrate le pune în gura lui Cleinias fuseseră în fapt rostite de către Socrate însuşi.

{40} „Arta regească", βασιλική τέχνη (vezi Plt., 259 d şi 305 a) nu este pentru Platon altceva decît filosofia înţeleasă ca dialectică, în cazul în care idealul platonician al fuziunii filosofului (dialecticianului) cu omul de stat devine o realitate, „arta regească"ajunge să fie una cu πολιτική τέχνη.

{41} Referinţa este la Cei şapte împotriva Tebei (versurile 2 — 3).

{42} Corinthos, întemeietorul mitic al cetăţii Corint, era considerat de corintieni, spre amuzamentul celorlalţi greci, drept fiul lui Zeus. Cînd Corintul s-a ridicat împotriva cetăţii-mamă, Megara, corintienii au trimis în repetate rînduri ambasadori pentru a stîrni în inimile megarienilor sentimente pioase pentru pretinsul întemeietor sacru al cetăţii, „Corinthos, fiul lui Zeus". Demersurile lor au rămas însă fără rezultat şi expresia „Corinthos, fiul lui Zeus" a fost simţită ca un refren de proastă calitate, devenind proverbială pentru orice încercare repetată, menită să se soldeze cu insucces.

{43} Al treilea val era considerat cel mai mare şi cel mai periculos ; Dioscurii, Castor şi Pollux, fii ai lui Zeus şi ai Ledei, treceau drept protectori ai marinarilor pe timp de furtună.

{44} Ctesippos presupune că la vîrsta lor, cei doi sofişti nu mai aveau dantura intactă.

{45} Salt executat înăuntrul unui cerc de săbii sau peste un rînd de săbii aşezate cu vîrful în sus (cf. Xenofon, Banchetul, II, 11; VII, 3).

{46} ὡ πολυτίμητε Εύθύδημε; invocare legată de limbajul cultual. Deci „venerat", „demn de cinstire" (cf. VRIES, 1972, 51).

{47} Hidra din Lerna, monstru acvatic căruia îi creşteau mai multe capete în locul celui retezat, era asistată, în lupta ei cu Heracles, de un crab trimis de zeiţa Hera. Heracles nu a putut învinge decît ajutat, la rîndu-i, de nepotul său Iolaos. Dacă avem în vedere aşezarea sofiştilor indicată la 271 b, Euthydemos în dreapta lui Socrate, Dionysodoros în stînga sa, rezultă că Socrate îl identifică pe primul cu hidra, iar pe celălalt cu crabul.

{48} Cei mai mulţi comentatori consideră că prin „Iolaos al meu" Socrate îl are în vedere pe Ctesippos, care îi sare mereu în ajutor, nefăcînd însă decît să învenineze atmosfera (de unde remarca „mai mult m-ar încurca"). VRIES (1972, 51) observă însă că potenţialul optativ έλθοι („dacă ar veni") exclude referinţa la Ctesippos şi că vorbele lui Socrate vizează doar un personaj fictiv.

{49} Se pare că Dionysodoros are în vedere banca de piatră pe care stă împreună cu Socrate, Euthydemos şi Cleinias (vezi totuşi şi VRIES, 1972, 52 pentru o posibilă interpretare proverbială: stupid şi nesimţitor ca o piatră; sau : redus la tăcere şi incapabil de orice răspuns).

{50} Textual: „nu legi fir de fir"; deci: tot ce spui nu ţine laolaltă, e dezlînat. în context, Ctesippos îi obiectează lui Euthydemos că asociază lucruri care nu sînt similare (cf. LĂMURIRI PRELIMINARE, paragraful Sofismele euthydemice, sofismul 12).

{51} Nu s-a putut spune cu precizie despre ce statuie este vorba. MERIDIER (1964, V, 186, nota 1) are în vedere statuia lui Apollon, consacrată zeului după victoria de la Salamina (Pausanias, X, 14, 3). Potrivit descrierii lui Herodot (VIII, 121) statuia aceasta măsura cca 5,50 m şi străjuia faţada de est a templului.

{52} Geryon, gigant cu trei capete şi corpul triplu pînă la şolduri nu putea fi, desigur, înarmat doar cu o lance şi un scut; la fel Briareos, unul dintre giganţii hecatoncheiri, deci „cu o sută de braţe".

{53} Herodot, IV, 65 descrie acest obicei al sciţilor de a folosi craniile duşmanilor drept cupe; cei bogaţi le poleiau în interior cu aur.

{54} Protestul lui Socrate se referă la al doilea termen al concluziei lui Dionysodoros : cum ar putea el, Socrate, să se bucure de cinstea de a fi confundat cu o persoană atît de inteligentă şi ilustră ?

{55} În mai multe rînduri (273 e; 294 a) Socrate s-a adresat sofiştilor folosind formule clasice de invocare a divinităţilor. Aici este parafrazată modalitatea poetică de celebrare a unui zeu sau erou. Vezi Teocrit, XVII, I: „Să începem cu Zeus, Muze, şi să încheiem cu Zeus ...".

{56} De aici rezultă că marea masă a poporului atenian considera că descinde, prin Ion, fiul lui

Apollon şi al Creusei (fiica lui Erechteu), din zeul Apollon (pentru raportul existent între Ion şi pămîntul atic, vezi RE, 1916, IX, col. 1857). Comentatorii au subliniat că acest pasaj este dominat de ideea religioasă care uneşte familia şi naţiunea de strămoşul comun. La Atena, fratria era alcătuită din treizeci de familii. Numărul fratriilor era de douăsprezece, de vreme ce în stat existau patru triburi a cîte trei fratrii fiecare. „De aici, observă ROBIN (1950, I, 1935), analogia dintre cultul propriu familiei şi cel al fratriei".

{57} Cf. Diog. Laert., II, 30: „Văzînd [Socrate] pe Eucleides interesat foarte de aproape de argumentele controversate, îi spuse: „Vei reuşi foarte bine cu sofiştii, Eucleides, dar cu oamenii nici de fel. El credea că acest sol de subtilităţi sînt fără folos, după cum ne arată Platon în Euthydemos."

{58} Este vorba de începutul primei Olimpice. Interpretarea lui MERIDIER (1964, V, 193, nota 1) la acest pasaj: „Socrate vrea să spună : Raritatea (şi nu valoarea reală) dă preţ lucrurilor. Astfel, apa în sine are o mare valoare, însă, cum nu este rară, nu poate li calificată ca τίμιον; ea este, dimpotrivă, εύωνότατον."

{59} Sub forma acestei relatări puse în gura lui Criton este introdusă în dialog figura logografului anonim. Acest personaj a prilejuit zeci de conjecturi filologice şi discuţia privind identitatea sa, începută de SCHLEIERMACHER (1805, I2, 405), nu a fost închisă nici astăzi. Ar fi greu de trecut în revistă în spaţiul unei note toate argumentele care, timp de un secol şi jumătate au fost aduse în favoarea unuia sau altuia dintre contemporanii pe care Platon i-ar fi avut în vedere cînd a construit tipul logografului anonim. Pentru cea mai mare parte a discuţiilor din secolul XIX, controversa filologică este excelent rezumată de FISCHER (1880, 6 şi urm.). Pentru perioada ulterioară pot fi utilizate indicaţiile lui FRIEDLANDER (1964, II, 321). Cu ghidul de a oferi o imagine a preocupărilor legate de persoana logografului anonim, dăm o listă a personajelor istorice asupra cărora s-a oprit alegerea filologilor, consemnînd şi pe autorii care au optat şi argumentat pentru aceste personaje. Pentru oratorul Isocrate: Schleiermacher, Heindorf, Bernhardy, Welcker, Spengel, Geel, Backe, Krische, Bonitz, Fischer, Meridier, Shorey, Mathieu, Raeder şi alţii ; pentru oratorul Lysias: Van de Prinsterer; pentru oratorul Thrasymachos din Chalcedonia : Winkelmann; pentru Polycrates („care nu era unul dintre cei mai puţin însemnaţi oratori atici ai vremii sale") : Hermann; pentru oratorul Theodor din Bizanţ: Sauppe; pentru sofistul Antiphon : Taylor; pentru un personaj tipic, „vizînd o întreagă categorie umană" : Steinhardt, Stallbaum, Socher, Stisemihl, Bluck; pentru un personaj determinat, dar neidentificabil: Funkhanel.

Se observă că majoritatea comentatorilor au înclinat către persoana oratorului Isocrate şi motivele pentru care au făcut pot fi găsite, cu argumente temeinice, la SPENGEL (1853, 729 şi urm.) sau MERIDIER (1964, V, 133 şi urm.). Importantă pentru noi rămîne însă funcţia pe care o îndeplineşte acest personaj introdus în scenă în clipa în care dialogul părea sfîrşit.

Nu este de ajuns că Platon îl apără pe Socrate, pe sine însuşi şi propria-i filosofie, bătîndu-şi joc, cu sau fără măsură, de sofistică. Pericolul asimilării dialecticii socratice cu eristica era pe semne atît de mare, opinia publică ateniană era în asemenea măsură incapabilă să distingă între elementele constructive ale socratismului platonicizant şi cele destructive ale socratismului degenerat în eristică (să ne gîndim la Norii lui Aristofan, unde Socrate trece drept un sofist de rînd), încît Platon a simţit nevoia, cu ajutorul acestui personaj anonim, să spună încă o dată, răspicat, că eristica nu este nici filosofia sa şi nici filosofia în general.

În figura logografului anonim este rezumată mentalitatea celor care confundînd filosofia cu eristica, decretau întreaga filosofic ca neserioasă şi lipsită de valoare. Din categoria aceasta a logografului anonim, au făcut parte acei oameni politici cu influenţă în stat, care l-au lăsat pe Socrate să cadă victimă unei confuzii întreţinute de ei înşişi (cf. FRIEDLANDER, 1964, II, 180). Platon nu s-a mulţumit să-i prezinte, prin cei doi eristici, pe corupătorii potenţiali ai tineretului. Cei care, cu bună sau rea-credinţă, transformaseră, în ochii celor mulţi, filosofia în sofistică iar pe Socrate într-un corupător de rînd, trebuiau să-şi aibă locul lor în scenariul acestui dialog de apărare şi denunţare.